

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra pastorálních oborů a právních věd

Ing. Pavel Švarc

**Katolická sociální nauka v osnovách
církevních středních škol ČR**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Dr. Vojtěch Eliáš

Praha 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Katolická sociální nauka v osnovách církevních středních škol ČR napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury a že jsem ji nevyužil k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze, dne 26. dubna 2011

Ing. Pavel Švarc

Bibliografická citace

Katolická sociální nauka v osnovách církevních středních škol ČR: diplomová práce / Ing. Pavel Švarc; vedoucí práce: Dr. Vojtěch Eliáš. -- Praha, 2011. -- 72 s.

Anotace

Práce se zabývá výukou katolické sociální nauky na církevních středních školách. Autor nejprve uvádí obecné základy katolické sociální nauky, v dalším se potom zabývá jednotlivými aspekty tohoto učení podrobněji. Při tom postupuje metodou od obecného ke konkrétnímu. Všímá si filosofického a teologického kontextu katolické sociální nauky, jejího formování encyklikami jednotlivých papežů a následně aplikace tohoto učení v národnostních podmínkách, zejména v České republice. Významově stěžejní částí práce je výzkum vyučování katolické sociální nauky na středních církevních školách České republiky. Autor si v něm klade otázku, zda-li je katolická sociální nauka na středních církevních školách vůbec vyučována, případně v jaké úrovni. Výsledek výzkumu nakonec považuje za impuls pro další práci na jejím zavedení do osnov výuky těchto škol.

Klíčová slova

katolická – sociální – nauka – školství – výuka

Abstract

The work is deal with the education of Catholic social teaching on church schools. At first author mentions general elements of Catholic social doctrine, the next describes various aspects of this learning in more details. He uses method, when he proceeds from general to specific. Author attends to the philosophical and theological context of Catholic social doctrine, its formation of the Popes encyclical and application of this doctrine to the national conditions, especially in the Czech Republic in the end. The main part of the work is research on education of Catholic social teaching in secondary church schools of the Czech Republic. The author wonders in it, whether the Catholic social teaching is taught in secondary church schools, eventually at what level. The result of research author finally considers to impulse for further work on its introduction into the teaching curriculum of these schools.

Key words

catholic – social – doctrine – education - teaching

Počet znaků (včetně mezer): 135 227

Poděkování

Na tomto místě by auto rád poděkoval vedoucímu práce, panu Dr. Vojtěchu Eliášovi za zajímavé téma i za vedení při jeho zpracování.

Obsah

ÚVOD	8
1 ZVOLENÝ POSTUP A METODIKA	10
2 SEZNÁMENÍ S KATOLICKOU SOCIÁLNÍ NAUKOU	12
3 KONTEXT KATOLICKÉ SOCIÁLNÍ NAUKY	17
3.1 FILOSOFICKÝ KONTEXT	17
3.1.1 LIBERALISMUS.....	17
3.1.2 SOCIALISMUS.....	19
3.1.3 KATOLICKÁ SOCIÁLNÍ NAUKA	20
3.2 TEOLOGICKÝ KONTEXT	22
3.2.1 LIDSKÁ OSOBA V PLÁNU BOŽÍ LÁSKY	22
3.2.2 EVANGELIZACE	24
4 FORMOVÁNÍ KATOLICKÉ SOCIÁLNÍ NAUKY.....	26
4.1 RERUM NOVARUM – ZAČÁTEK KATOLICKÉ SOCIÁLNÍ NAUKY	26
4.2 DALŠÍ VÝVOJ HISTORICKÝ KATOLICKÉ SOCIÁLNÍ NAUKY	29
4.3 SOCIÁLNÍ NAUKA ZA JANA PAVLA II.....	32
4.4 CARITAS IN VERITATE	34
5 APLIKACE KATOLICKÉ SOCIÁLNÍ NAUKY V NÁRODNOSTNÍCH PODMÍNKÁCH	38
5.1 PŘÍKLADY ZE ZAHRANIČÍ	38
5.1.1 NĚMECKO	39
5.1.2 RAKOUSKO	39
5.1.3 MAĎARSKO	40
5.2 V ČESKÉ REPUBLICE.....	42
5.2.1 POKOJ A DOBRO	46
5.2.2 ŽIVOT A POSLÁNÍ KŘESŤANŮ V CÍRKVI A VE SVĚTĚ.....	46
6 VÝZKUM VYUČOVÁNÍ KATOLICKÉ SOCIÁLNÍ NAUKY	50
6.1 POPIS ZKOUMANÉHO VZORKU	51
6.2 POPIS VÝZKUMNÉ METODY	54
6.2.1 ZVOLENÉ OTÁZKY	54
6.2.2 KRITÉRIA A INTERPRETACE.....	55
6.3 SBĚR DAT	56
6.4 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	57
7 SOUHRN	60

8 JINÉ POHLEDY NA KATOLICKOU SOCIÁLNÍ NAUKU	61
ZÁVĚR	65
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	67
SEZNAM LITERATURY	68
PŘÍLOHA	70

Úvod

Sociální učení církve, katolická sociální nauka je dnes chápána jako svébytná disciplína v rámci teologie. Církev vědoma si toho, že její poslání není ani politické ani ekonomické, nýbrž duchovní povahy, se jejím prostřednictvím vyjadřuje k aktuálním otázkám a potřebám společenského života. Nepředkládá žádné hotové návody ani neaspiruje na to stát se ideologií nebo nástrojem mocenských zájmů nějaké skupiny usilující o vládu ve světě. Naopak: církev, uchovává si svobodu vůči politickým režimům a institucím, pomáhá svou sociální naukou nejen křesťanům „čist znamení doby“ a dává jim tak lepší možnost na ně pružně odpovídat.

Katolická sociální nauka je hraniční disciplínou, ve které se setkává teologie se sociologií, politologií a ekonomii v úrovni odborného dialogu a současných poznatků těchto i jiných společenských věd. Čerpá rovněž z příbuzných teologických a filozofických oborů, z morální teologie, filozofické antropologie, biblických věd i dogmatiky.

Je to disciplína teoreticko-praktická, určená především pro praxi církve. Nejedná se o disciplínu primárně akademickou. Naopak, má být důležitým nástrojem "nové evangelizace" a v praxi napomáhat onomu kompetentnímu a partnerskému dialogu církve se současným světem, který započal na 2. vatikánském koncilu. Zejména ve formě papežských sociálních encyklik se katolická sociální nauka, obrací rovněž k mimocírkevní veřejnosti, k "lidem dobré vůle" bez ohledu na jejich náboženské přesvědčení. I proto se stává nástrojem umožňujícím v dialogu vzájemné poznávání a spolupráci lidí bez ohledu na jejich příslušnost k určité konkrétní konfesi včetně deklarovaného ateismu.

Katolická sociální nauka je vědním oborem. Jako taková má tedy svoji metodologii charakterizovanou třemi základními kroky: vidět – hodnotit – jednat. Znamená to analyzovat problémy společnosti, následně interpretovat poznanou skutečnost ve světle křesťanského učení a poté vyzvat k činům, inspirovat k jednání, ke konkrétní volbě cílů a prostředků.

Předkládaná práce „Katolická sociální nauka v osnovách církevních středních škol ČR“ si vytkla za cíl naplnit „vidění“ a „hodnocení“ procesu výuky katolické sociální nauky v církevních středních školách České republiky. Nezabývá se způsobem ani náplní vyučovacích hodin, které se přímo zabývají nebo i jen okrajově dotýkají katolické sociální nauky. Klade si prostší cíl: poznat, zda-li je katolická sociální nauka katolická sociální

nauka na středních církevních školách vůbec vyučována, případně v jaké úrovni. V tomto smyslu se následně výsledek praktického výzkumu může stát impulsem pro další jednání v duchu výše zmíněného „vidět – hodnotit – jednat“. Aby se tak stalo je upřímným přáním autora.

1 Zvolený postup a metodika

Předkládaná práce z mnoha možných pohledů¹ na katolickou sociální nauku nabízí ten, který čtenáře vede od obecného ke konkrétnímu, od teoretického k praktickému, od světově platného ke konkrétní národní aplikaci.

Po nezbytném úvodu, kdy je čtenáři představena katolická sociální nauka ze širokého pohledu běžného denního uživatele, konzumenta a také tvůrce a naplňovatele jejích hodnot, autor postupuje krok za krokem od obecných skutečností až ke konkrétní aplikaci katolické sociální nauky v určitém prostředí coby součásti vzdělávacího cyklu mladých lidí.

Nejprve se čtenáři dostává možnost seznámit se s filozofickým a teologickým kontextem katolické sociální nauky, poznat, že se nejedná o žádnou konfesionální teorii, nýbrž o nauku, jejímž základním motivem je křesťanská láska, láska k bližnímu a jejíž obsahy mají zásadně filozofický charakter. Další kapitola potom představuje exkurz do formování katolické sociální nauky encyklikami papežů, přičemž podrobněji je zmíněna první encyklika Lva XIII Rerum Novarum, stav katolické sociální nauky za Jana Pavla II a poslední známá encyklika Benedikta XVI Caritas in Veritate. Krátce jsou zmíněny i ostatní encykliky běžně zařazované do systému katolické sociální nauky.

Z takto nastíněné úrovně celosvětové působnosti katolické sociální nauky je čtenáři v další kapitole nabídnut pohled na její aplikaci v národnostních podmínkách. Jako příklad různosti užití principů tohoto učení církve v zahraničí jsou zde zmíněné pastýřské listy Rakouské biskupské konference, Maďarské biskupské konference a Společný list Rady evangelické církve v Německu a Německé biskupské konference. Rozsáhlejší část je samozřejmě věnována aplikaci katolické sociální nauky v České republice, nechybí ani citace ze závěrečného dokumentu Plenárního sněmu Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě.

Tak je čtenář uveden do stěžejní, prakticky zaměřené části práce, kterou tvoří výzkum vyučování katolické sociální nauky na středních církevních školách. Vlastní metoda výzkumu je popsána v úvodu samotné kapitoly, na tomto místě autor považuje za správné

¹ Srov.: Kapitola 8: Jiné pohledy na katolickou sociální nauku

poznámenat, že výsledkem výzkumu je konkrétní i procentuelně vyjádřený seznam církevních středních škol podle úrovně výuky katolické sociální nauky.

Nakonec je pro komfort čtenáře veškerá problematika shrnuta v samostatné kapitole do několika základních bodů a poznámek, a pro úplnost, aby si čtenář mohl vytvořit lepší představu o problematice, je připojena kapitola uvádějící příklady jiných pohledů na katolickou sociální nauku.

Přínos předkládané práce tak lze spatřovat jednak v pohledech na katolickou sociální nauku z různých stran a úrovní zájmů i aktuálních znalostí potenciálního studenta této problematiky. Představit bychom si to mohli jako nazírání na krychli s názvem katolická sociální nauka, kterou postupně otáčíme a nahlížíme ji tu z úhlu teologického či filozofického kontextu, tu z úhlu jejího formování či třeba uplatňovaných zásad či její aplikaci z národnostního pohledu – prostě katolická sociální nauka jako multidimenzionální systém. Druhým přínos lze spatřovat v relativně samostatné části práce, která je tvořena výzkumem výuky katolické sociální nauky na středních církevních školách realizovaného formou anketních otázek. Ten je dán především formou zpracování dané problematiky a zejména konkrétními daty výzkumu.

2 Seznámení s katolickou sociální naukou

Platnost křesťanského Desatera je universální. Příkázání jsou přirozeným zákonem, označují základní práva a povinnosti člověka. Je to základ veškerých společenských vztahů. Do dokonalosti bylo dovedeno jedenáctým příkázáním Ježíše Krista, kterým je láska. Milosrdnou lásku Boží projevou v životě, smrti a službě Ježíše Krista můžeme chápat jako projev katolické sociální tradice. Takový by měl být model našich vzájemných vztahů. Člověk milovaný a spasený stvořitelem je pozván k věčnému štěstí. Odtud plyne jeho důstojnost. S pomocí Boží se mění, proměňuje a jeho láska k Bohu se přenáší na jeho bližní. Církev nabízí cestu spásy, zaměřuje se na všechny oblasti lidského konání, včetně oblasti sociální. Církev se jako matka zajímá o celistvou bytost člověka o jeho duchovní, ale i pozemskou dimenzi.

V devatenáctém století vzniká sociální nauka církve jako odpověď na stále se zhoršující sociální poměry určité početně významné skupiny lidí. Tito lidé byly vykořisťováni, později, když komunistický stát absorboval veškerou moc, přestalo na jednotlivci záležet. Stal se pouhou součástí celku, která může být kdykoli postradatelná. Odlišný postoj zastával individualismus. Ani ten však nezajišťoval rozvoj člověka v plné šíři. Přinesl sice materiální prosperitu ale ignoroval nadpozemský úděl člověka. Nedokázal a nedokáže překonat závist, hamižnost a vytváří smutnou společnost s osamělými lidmi.

Proti třídní nesnášenlivosti se postavil již papež Lev XIII ve své encyklice Rerum Novarum. Položil tak základní kámen k nauce, která se rozvíjí až dodnes. K nauce, jejímž základním prvkem je láska.

Základní společenskou jednotkou je rodina. Měla by být takovou jednotkou, do které by stát nemohl snadno zasahovat. Rodina je stavebním kamenem společnosti a ve chvíli, kdy se do ní začneme vměšovat, dostaví se různé sekundární efekty, které nebudeme schopni předvídat. Ale právě rodina je místem kde se jednatel prostřednictvím lásky učí jak růst a vyvíjet se jako osobnost jak se chovat jak žít ve společnosti.

V tomto křesťanském přístupu k člověku je nejdokonalejším modelem sdílení sám Bůh. V první řadě je třeba si ujasnit, že sociální nauka církve není žádná ideologie. Není to třetí cesta mezi radikálním liberalismem a socialismem. Stojí nad těmito dvěma ideologiemi. Sociální doktrína církve je součástí teologie. Nespočívá ve zřetelném socioekonomickém systému, který by církev navrhovala jako alternativu. Je to celá řada zásad, které dovolují

hodnotit a posuzovat různé systémy a zlepšovat je, ale které se konkrétně s žádným systémem neztotožňují, což ale neznamená, že by se odmítaly určité sociální fenomény, které se vyskytují v politických režimech jež jsou v rozporu s důstojností člověka.

Nauka probouzí uvědomění, které vede ke spravedlnosti a lásce k bližnímu ve společenském životě. Ale je platná pouze pro katolíky? Církev ji určila všem nejen svým věřícím, neboť všichni jsou povoláni k životu v souladu s lidskou přirozeností a ke spáse. V dnešní době se mnozí vracejí ke kořenům sociální nauky církve, dokonce i nevěřící lidé zjišťují, že principy sociální nauky církve mají v současné situaci co nabídnout. Je to určitý paradox, protože častěji toto přesvědčení nacházíme mezi nevěřícími lidmi než u katolíků.

Církev nabízí principy k zamyšlení, kritéria zdravého rozumu a vodítka k jednání na jejichž základě se potom chováme. To ovšem neznamená, že v sociální doktríně církve je možné hledat konkrétní návody. Jsou to lidé, kteří na základě těchto informací musejí přemýšlet, soudit podle svého svědomí a být osobně zodpovědní za vlastní rozhodnutí. Šíření této nauky je pro církev pastýřskou prioritou. Její použití v praxi přísluší především laikům, kteří hledají království nebeské prostřednictvím každodenní práce vedeni na základě božích nařízení.

Katolické sociální učení je podkladem pro některé důležité principy. Principy jako lidská důstojnost, obecné dobro, subsidiarita, spravedlnost, solidarita s chudými. Tyto principy jsou často chápány jako abstrakce. Jako určitý druh strnulých idejí, ohledně toho, co představuje lidský život. Ve skutečnosti ale církev chápe tyto principy tak, že sou zde proto, aby nám připomněly, kým jsme. Tyto principy mohou být poznány prostřednictvím rozumu a víry. Vyvěrají z přenesení evangelického poselství do sociálního života. Mají morální podstatu neboť vedou svědomí k tomu, aby rozpoznávalo dobro nebo zlo v sociální oblasti. To co inspiruje celou katolickou sociální nauku je důstojnost člověka. Člověk je důstojným, protože je živým obrazem Boha. Ostatní lidé jsou jeho bratry.

Vytvoření spravedlivé společnosti nutně začíná uznáním důstojnosti člověka, tzn. uznáním toho, že každý člověk je jedinečný, neopakovatelný a osobitý. Sociální řád se musí stejně jako např. soukromá firma podřídit zájmům člověka nikoli naopak. Liberalismus chápal soukromou firmu jako pouhý ekonomický nástroj který je zodpovědný jen svým akcionářům. Sociální katolické učení sebou přineslo důležitou nápravu, protože začalo klást důraz na všechny účastníky na zaměstnance, prodejce, na komunitu obecně, akcionáře nevyjímaje. Sociální nauka církve se tak stala nástrojem k rozšíření představy o

firmě a k tomu, aby byla chápána jako humánní sociální instituce, ne jenom jako ekonomická instituce.

Spravedlnost je zásadním kritériem morálky. Podle sv. Tomáše spočívá v pevné vůli neustále dát Bohu a bližnímu to co mu náleží. Spravedlnost není výsledkem konvencí nebo politické dohody. To co je spravedlivé není původně stanovené zákonem ani většinovým hlasováním. Vyplývá to lidské přirozenosti. Způsob jakým bychom měli chápat spravedlnost nejen my ale i laici má křesťanské kořeny a byl by bez křesťanství nesrozumitelný. Na druhou stranu nám křesťanství jako uvážlivá filozofie ukazuje, že spravedlnost není vágní utopií nebo nedosažitelným ideálem, ale naopak se skládá z celé řady zásad morálního a zároveň právního charakteru, které se mohou a musí projevit v realitě sociálního života.

Pokud bojujeme za spravedlivou společnost, znamená to, že získáme to co si zasloužíme. Většina lidí však chce něco lepšího. Chce soucitnou společnost, která se nebude zabírat nedostatky a chybami každého jednotlivce, která zavírá oči nad špatnými skutky. Měly bychom se snažit vytvořit takovou společnost, která by byla nejen spravedlivá ale i milosrdná. Křesťanská tradice navrhuje kromě spravedlivosti také solidaritu a lásku k bližnímu, jako nejbližší cíle sociální etiky. Láska k bližnímu je cesta míru, odpověď na konflikty a utrpení způsobené soužitím ve společnosti. Láska k bližnímu vyžaduje spravedlnost ale zároveň ji přesahuje. Nejedná se však o hledání spravedlnosti ve smyslu reciprocity – já ti něco dám, abys mi ty dal to stejné, abys mi oplatil stejným. Jde o, že člověk něco druhému dá, aniž bych čekal, že ten mu to odplatí. V konečném důsledku je právě toto esencí lásky. Je velmi snadné milovat toho, kdo nám všechno dá, je těžké milovat toho, kdo nic nedá, kdo dokonce ubližuje.

Žádný zákon nepřinutí lidi ani národy, aby žili v bratrské lásce, pouze naše společná láska k bližnímu může dosáhnou toho, abychom upřednostnili obecné dobro před osobními zájmy. Láska k bližnímu podnítlá organizaci společnosti takovým způsobem, že vymizí nebo se zmírní všechny formy bídy. Láska a milosrdenství umožňují vytvořit novou společnost a lepší svět.

Mnozí hovoří o svobodě. Pravá svoboda je znakem božího obrazu a důstojnosti člověka. Falešná svoboda se omezuje na svévolné prosazování osobní nezávislosti. Žít svobodně znamená, že vztahy mezi lidmi budou založeny na pravdě a spravedlnosti. Úplná svoboda je volba pravého dobra v horizontu obecného dobra na celosvětové úrovni.

Dovolme, aby každý člověk realizoval své osobní poslání, v kterékoliv oblasti ať už politické, ekonomické, kulturní či náboženské. Pouze kulturní člověk totiž může směřovat k dobru. A pouze svobodný člověk je schopen milovat svého stvořitele.

Člověk se nepohybuje ve tmě. Může se řídit univerzálním přirozeným morální zákonem. Tento zákon předchází a sjednocuje všechna práva a povinnosti. Přirozený zákon je světlem inteligence, který nám Bůh udělil. Díky němu víme co máme dělat a čemu se máme vyhnout. Přirozený zákon je průvodce jenž nám ukazuje cestu kterou je třeba jít aby se člověk realizoval jako lidská bytost. Tudíž nejen jako člověk ale jako katolík, křesťan apod. proto se dá říct, že je to univerzální zákon. Je to zákon, který je vepsán do srdce každé lidské bytosti. Přirozený zákon spojuje všechny lidi, inspiruje všeobecné zásady. Je to neměnný zákon, ale jeho použití vyžaduje adaptaci v závislosti na době a okolnostech. Je možné zříci se tohoto zákona, ale nikdo jej nemůže vykořenit ze srdce člověka. Je pravda, že ne všichni jsou schopni okamžitě a jasně vnímat přirozený zákon. Hřích zatemňuje soudnost člověka a ten je pak náchylnější k tomu aby zradil pravdu a dobro. Ale s pomocí Boží a zjevení může přemoci všechny těžkosti. Lidská práva pramení z důstojnosti člověka. Jeho konečné opodstatnění není pouhá vůle jednotlivců nebo shromáždění nýbrž samotného člověka a jeho stvořitele.

Společnost má určitou vlastní důležitost. Nejde o pouhé uskupení jednotlivců a proto existuje dobro společnosti, ale toto obecné dobro není součet jednotlivých prospěchů nýbrž součin ve kterém nemůže být žádný činitel odstraněn. Pokud se v součinu čísel jeden činitel rovná nule celý výsledek je nula. Naopak při sčítání může být jeden sčítanec nula a součet přesto zůstává kladný. Obecné dobro stojí nad osobním prospěchem tak jako celek stojí nad jednou částí. Zdraví těla převažuje nad zdravím jednotlivých končetin. Společnost je lepší nebo spravedlivější tehdy, když je respektována důstojnost každého člověka. Ale osobní důstojnost je absolutní hodnota, tím pádem má přednost před jakoukoliv sociální úvahou. Společnost nemůže nikdy požadovat po jednotlivci, aby se vzdal své důstojnosti a toho co znamená.

Zlaté pravidlo křesťanské nauky zní: Čiň druhým to co bys chtěl, aby oni činili tobě. Konkrétní člověk, rodina a instituce mezi nimi nemohou sami o sobě dosáhnou svého úplného rozvoje, proto by měla politická komunita spravedlivě, harmonizovat různé zájmy. Měla by sladit osobní dobro jednotlivců a s dobrem skupin. Čistě materialistický pohled snižuje obecné dobro na pouhý ekonomický blahobyt. Obecné sociální dobro by mělo mít transcendentní dimenzi. Princip subsidiarity znamená, že společnosti vyššího řádu by měly

zaujmout postoj pomoci vůči těm nižším. To zahrnuje ekonomickou, institucionální a zákonodárnou pomoc, ale také to vyžaduje aby se nižší sociální skupiny nezbavovaly iniciativy a zodpovědnosti. Nejde jen o to říci, že stát nebo vyšší instance by neměly dělat to co mohou, ale měly by dělat ty na nižší úrovni. Jde hlavně o uznání, že všichni jsme důležití. Každý z nás, neboť nikdo na této zemi není zbytečný. Všichni máme něco čím můžeme přispět a účastnit se na obecném dobru.

Subsidiarita chrání člověka před zneužitím z vyšších instancí. Podněcuje veřejnou moc k tomu, aby pomáhala jednotlivci. A povzbuzuje zprostředkovatelské skupiny, aby se ujaly úkolů, které budou schopny vykonat. Každý člověk, rodina a zprostředkovatel mají něco osobitého co mohou nabídnout komunitě. Princip subsidiarity spočívá v tom, že pokud mám nějaký problém měla by se o mne postarat rodina, pokud nemůže měli by to udělat sousedé, pak je na řadě město a po něm stát. A teprve v tom případě, že se o mě nepostará stát dostává to za úkol federální vláda. Což neznamená, že by se všechno mělo řešit na lokální úrovni, ale pokud se místní společenství může efektivně postarat o problémy pak by to mělo udělat.

Proti principu subsidiarity se staví centralizace, byrokracie a snaha pomáhat za každou cenu. A pak také neoprávněná, přehnaná intervence státu nebo jakékoliv veřejné moci.

Princip solidarity se inspiruje v životě Ježíše Krista, který byl natolik solidární s lidstvem, že za něj zemřel na kříži. Ve Spasiteli se sjednocuje solidarita a láska k bližnímu. Z křesťanského hlediska tak můžeme chápat solidaritu jako obětavost odpuštění a smíření. Bližní je milován byť by to byl nepřítel stejnou láskou jakou jej miluje náš Pán.

Solidarita je uznání společného údělu všech národů. Národy jsou účastníky vzájemné závislosti. Ať už z pohledu ekonomického, sociálního, technického nebo politického a církve pak učí, že solidarita je především sociální princip a také ctnost. Křesťanské solidarita je láska k bližnímu. Zájem na prospěch bližního dokonce i tehdy, pokud nám z toho neplyne užitek. Solidarita je spojená s obecným dobrem, se společným využitím hmotných statků, rovnoprávností a mírem. Ale neomezuje se pouze na současné obyvatele planety.

3 Kontext katolické sociální nauky

Katolická sociální nauka má své zakotvení a lze ji zkoumat jak z hlediska filosofického kontextu, tak z hlediska kontextu teologického. Arno Anzenbacher ve svém Úvodu do filosofie² vysloveně uvádí: „Označení „křesťanská“, event. „katolická“ vyvolává dojem, že jde o specificky teologickou, resp. konfesijní teorii. Tak tomu však není. Pro vývoj sociální nauky uvnitř církve byla naopak podstatná skutečnost, že Tomáš Akvinský převzal sociální etiku Aristotela a dále ji rozvinul. Tím má církevní sociální etika filozofický základ, který byl vybudován v průběhu staletí. V 19. století byla tato sociální etika aplikována na sociální situaci raně kapitalistické společnosti. Církevní učitelský úřad se chopil této tradice a učinil ji od doby velké sociální encykliky papeže Lva XIII. Rerum novarum (1891) předmětem svého hlásání. Je tedy nutno rozlišovat:

- Základním motivem, na jehož základě církev požaduje angažování pro obecné dobro a sociální spravedlnost, je specificky křesťanská láska, láska k bližnímu.
- Obsahy církevní sociální nauky mají zásadně filozofický charakter.“

V dalším se tedy budeme věnovat těmto dvě aspektům.

3.1 Filosofický kontext

V dnešní době prakticky nikdo nebude pochybovat o tom, že je dobré nebo dokonce přímo povinností angažovat se pro společné dobro a pro sociální spravedlnost. To přijímají prakticky všichni. Otázkou zůstává jaký obsah a jakou strukturu obecného dobra ten který člověk ta která skupina zastává. Způsob jakým se tak děje se v dnešním zejména politickém životě dá shrnout do třech struktur, do třech směrů. Jde o liberalismus, socialismu a křesťanskou sociální nauku. Tyto tři koncepce představují směr kterým se dané skupiny vztahují k otázkám obsahu a struktury obecného dobra. V mnoha státech se tyto tři koncepce dostávají svými názvy do politických stran, ač teda je potom jejich činnost mnohdy ne zcela shodná s principy, které tyto tři směry zastávají.

3.1.1 Liberalismus

² ARZENBACHER ARNO: Úvod do filosofie, Praha: Státní pedagogické nakladatelství – 1991, strana 257

Liberalismus vychází z toho, že člověk je starší než stát. Vlastně si vytvořil jakousi představu přírodního stavu člověka, kdy člověk je svým vlastním pánem a požívá neomezené vnější svobody, bez překážek tak může nakládat se svým vlastnictvím. Tenhle stav, aby vůbec byl udržitelný, protože neexistuje jakýkoliv právní řád, znamená, že člověk je neustále ohrožován člověkem, proto lidé ze svého svobodného rozhodnutí zakládají svobodnou smlouvu a vzniká stát, tzn. že ve svém důsledku jsou na stát přenášeny požadavky svobodných lidí a proto stát zůstává vždycky a ve všech svých pravomocích odpovědný lidem, obyvatelům, toho kterého státu. Liberalismus tak vlastně požaduje kontrolu státní moci a její rozdělení. Je důležité si uvědomit, že lidé na stát nepřenesají neomezenou pravomoc, ale jen takovou, kterou musí mít aby bylo zabráněno střetu svobodných přírodních lidí. Ve svém důsledku tak vzniká především právní stát, kde úkolem práva je vymezovat svobodu jednoho vůči svobodě druhého a tuto svobodu chránit. K tomu potom samozřejmě, protože stát je svým vlastním subjektem, přistupuje úkol státu bránit se proti vnějším nepřítelům. Vzniká tak vojsko a vytvářet vztahy s ostatními státy, tj. předmět zahraniční politiky. Mimo tyto pravomoci zůstávají v zásadě všechny svobody u samotných osob. S tím souvisí striktní oddělení státu a společnosti. Stát nesmí a nezasahuje do samosprávních oblastí společenského života, jako jsou rodina, sdružení, hospodářství nebo kultura. Otázkou zůstává, jak se potom uskutečňuje obecné dobro. Klasický liberalismus zastává názor, že každý když dělá to co chce, v prostoru který je zaručen jako prostor svobodný, tedy v souladu s právem, tak automaticky vzniká nejlepší možný stav, největší možné štěstí co největšího počtu lidí. Příkladem a velmi zřejmou skutečností je hospodářství. To liberalismus pokládá za zvlášť důležité. Nabídkou a poptávkou vznikají trhy a ty sami od sebe regulují nejlepší způsobem celé hospodářství. To je názor liberálů.

Obecně bychom mohli říci, že pro liberalismus jsou typické mechanismy soutěží s tím, že dle jejich názoru soutěže vedou k co nejlepšímu stavu nejen v hospodářství, ale například také v kultuře. Tak se podle liberálů prosazují nejlepší nauky, umělecká díla, produkty tisku, atd. V podstatě se dle liberálů prosadí sami mezi sebou. Trh zde funguje dokonce i v etice. Slušené chování bývá odměňováno přízní a sympatií jednání příčící se mravnosti bývá trestáno odmítáním a nepřízní. Podle liberálů se lidé rádi setkávají s přízní a sympatií a proto se časem zcela automaticky vytvoří stav všeobecné mravnosti. Pro všechny oblasti společnosti tedy platí: Nechat všemu volný průběh. Zlo vzniká jen z toho, že stát zasahuje do procesů, které se ho nijak netýkají, kdyby ponechal věcem volný průběh mechanismy soutěže by se automaticky postaraly o to, aby všechno šlo dobře.

Klasický liberalismus se v západním světě vyskytuje a přijímá již jen dosti zřídka. Od Kanta vešla do liberální tradice úvaha, že vnitřní morálně významná svoboda potřebuje právě zajištěný prostor a že emancipaci člověka může v posledku uskutečnit jen člověk sám. Liberální dědictví převládá dnes především v neoliberalismu. Ten již nemluví o svobodném tržním hospodářství jako o neomezeném, ale hovoří o sociálním tržním hospodářství.

Pro liberální teorii ve všech jejích variantách je typické přesvědčení, že se nemusí a vůbec ptát na bytostné určení člověka, na jeho esenci. Liberalismus se nezamýšlí nad obsahem obecného dobra protože pro něj existují pravidla postupu, která zcela automaticky nastolují ten nejlepší stav a respektive sociální spravedlnost a to jak svobodné či sociální tržní hospodářství, otevřenou společnost, řízení konfliktních střetnutí atd.

3.1.2 Socialismus

Z hlediska duchovních dějin je to velmi složitých jev který má vícero podob, všechny ale mají dvě společné základní tendence:

1. sociální spravedlnost je rovnost, nerovnost je nespravedlnost.
2. soukromé vlastnictví výrobních prostředků vede k nerovnosti a proto musí být nějakým způsobem socializováno, tedy převedeno do vlastnictví společnosti

To jsou dvě základní tendence společné všem podobám socialismu.

Pro každý důsledný socialismus je nesporné, že skutečné sociální spravedlnosti bude dosaženo teprve tehdy, až bude nastolena plná rovnost v beztřídní společnosti. Třídně podmíněné nerovnosti jsou pro socialismus zásadně nespravedlivé. Demokratický socialismus v zásadě usiluje o to, aby cestou politické demokracie postupně uskutečňoval stále větší a větší rovnost tím, že bude odstraňovat nerovnosti. Zvláště je zde typický požadavek rovnosti startovních podmínek.

Předmětem diskuze socialistů jsou dvě cesty, které k vytčenému cíli vedou:

1. cesta sociálního státu, kdy rovnosti bude dosaženo tím, že namísto soukromé iniciativy ve společnosti, hospodářství a kultuře, nastoupí oborová sdružení. Jestliže poroste vliv státu, zemí a obcí, tedy zestátnění a komunalizace oborová sdružení budou moci skrze své centrální oborové orgány nastolit více rovnosti ve společnosti hospodářství a v kultuře.

2. sociální demokracie. Princip liberální demokracie má být přenesen ze státu na společnost. Rovnosti má být dosaženo demokratizací všech oblastí společnosti zdola. Ve všech společenských oblastech (podnik, škola, univerzita, nemocnice, odbory, politické strany atd.) má být demokratizací odstraněno nedemokratické panství a nastolena rovnost.

Obě cesty jsou navzájem v určitém protikladu.

I zde podobně jako v liberalismu platí přesvědčení, že sociální rovnost lze uskutečnit užitím několika v podstatě formálních pravidel postupu. Např. vyvlastněním, centralizací úkolů, demokratizací všech oblastí společnosti atd. Toto přesvědčení, je společné jak liberalismu tak socialismu. Různá jsou pouze pravidla postupu která tyto směry zastávají.

3.1.3 Katolická sociální nauka

Křesťanské sociální nauce je oproti liberalismu a socialismu vlastní nedůvěra vůči univerzálním a všemocným pravidlům postupu. Křesťanská sociální nauka zastává názor, že v sociální praxi můžeme určovat prostředky k cíli pouze tehdy, když známe cíl. Cílem je potom obecné dobro a proto je nezbytně nutné se ptát po obsahu obecného dobra. Teprve když víme a známe a můžeme určit obsah obecného dobra můžeme také vydefinovat postup, který k jeho dosažení vede. V této souvislosti nezbytně nutné si uvědomit, že poukázání na obecné dobro ve své podstatě odkazuje k otázce po člověku. Má-li totiž obecné dobro v sociální spolupráci umožňovat osobní dobro všech členů společnosti je nutno se ptát v čem toto osobní dobro každého člověka záleží, čím jeho osobní dobro je. Křesťanská sociální nauka tedy není souborem nějakých univerzálních pravidel, ale ve své podstatě náleží k systematickému osvojování tradičního filozofického problému člověka. Ve smyslu této filozofické tradice chápe člověka jako osobu, osobní princip, tedy jako ducha vtěleného do tělesnosti, který je schopen sebeurčování na základě svobody a jakožto cíl sám o sobě má důstojnost. Člověk je na základě své esence společenská bytost a jako takovou ji křesťanská sociální nauka vnímá. Lidská seberealizace je podle této nauky možná jen tehdy, když lidé v sociální spolupráci podle principu solidarity pro sebe vytvářejí možnosti seberealizace. Cílem spolupráce tedy nikdy není společnost jako taková, ale vždycky osoba jako sebeúčel.

Proto křesťanská sociální etika předpokládá antropologii. Odmítnutí univerzálnosti pravidel a postupů, ať už liberalismu nebo socialismu spočívá v této nauce v přesvědčení o

normativním významu situace. Sociální nauka předpokládá, že pro uskutečnění obecného dobra je rozhodující situace dané společnosti v ten který moment toho kterého rozhodnutí.

Organizace obecného dobra má být potom vždy řízena principem subsidiarity. Tento princip pochází od Aristotela a papež Pius XI. v encyklice *Quadragesimo anno* jej formuloval následujícím způsobem:

„Tak jako to, co může jednotlivec konat z vlastní iniciativy a vlastními silami, mu nesmí být odnímáno a přidělováno působností společnosti, tak je prohřeškem proti spravedlnosti, když to, co mohou konat a úspěšně realizovat menší a podřízené společenské útvary, se nárokuje pro širší a nadřízené společenství; je to také velice nevýhodné a uvádí to ve zmatek celý společenský řád. Každá společenská činnost je totiž podle svého pojmu a bytostně subsidiární [lat. *subsidium* = pomoc, podpora]; má členy sociálního útvaru podporovat, nesmí je však nikdy rozbíjet nebo do sebe vstřebávat.“³

To znamená tolik decentralizace kolik je možné, tolik centralizace kolik je bezpodmínečně nutné. Tolik vlastní odpovědnosti pro jednotlivce a pro menší společenství kolik je možné a tolik odpovědnosti přenesené na větší společenství a na stát kolik je nutné. Kde to jen je možné má větší společenství podporovat menší a v jeho vlastní odpovědnosti a neodmítat mu jeho úlohu. Pro stát z toho vyplývá požadavek co nejrozsáhlejší federalizace. Kolik decentralizace je možné a kolik centralizace je nutné, to závisí na situaci ve společnosti a na obecném dobru.

Na rozdíl od liberalismu se zdůrazňuje v této nauce, že každá vnější svoboda, každý prostor daný právem na svobodu je podřízen obecnému dobru. Neexistuje tedy žádný prostor pro právo na svobodu bez mravního závazku.

Na rozdíl od socialismu se v sociální nauce zdůrazňuje, že ne každá nerovnost je nespravedlivá. Existují naopak nerovnosti, které vyplývají z esence člověka a nelze jimi libovolně disponovat. Sociální spravedlnost musí brát v úvahu rovnost i nerovnost. Musí každému umožňovat osobní rozvinutí, kterého je schopen, přičemž je potřeba podporovat lidi sociálně slabé. Katolická sociální nauka nechápe nerovnost jako bezpráví nebo neprávno a proto připouští rozdílnost společenských vrstev a skupinových zájmů. Jejich vzájemné vztahy však nikdy nechápe jako třídní boj, nýbrž je chápe, může chápat jako vztah sociálního partnerství v rámci rozsáhlého obecného dobra všech.

³ ARZENBACHER ARNO: Op. cit., strana 258

Katolická sociální nauka je nakonec i přesvědčení, že naprosto dokonalá společnost nebude nikdy existovat, přičemž důvodem pro toto tvrzení je, že uskutečnění obecného dobra nikdy nezávisí na užití pravidel postupu, nýbrž také na nedisponovatelném morálně etickém smýšlení lidí a na rozumnosti politických rozhodnutí, přičemž oba tyto faktory jsou nahodilé.

3.2 Teologický kontext

Společenskou realitu nikdy nebylo možné vnímat odděleně od činnosti a bytí lidí, kteří věří v Krista, a stejně tak nikdy nebylo a ani dnes není možné vnímat sílu evangelia bez jeho reálného šíření, dopadu a ovlivňování společenské reality. Muži a ženy věřící v Krista svým životem šíří radostnou zvěst spásy, lásky, spravedlnosti a míru, a to přesto, že v dnešní době postihované válkami, útlakem a mnohými nespravedlnostmi je to velmi těžké.

Právě proto však má dnešní člověk více než kdy jindy zapotřebí evangelia, zachraňující víry, osvěcující naděje a milující lásky. Církev svou sociální naukou přispívá k naplňování tohoto úkolu především podporou a povzbuzením křesťanů působících ve veřejném životě na společenském poli. Každý věřící má díky učení církve poznat nejen jednotlivá ustanovení katolické sociální nauky, ale i motivy, které vedou církev k tomu, aby vstupovala do světa politiky, ekonomiky a dalších věd které na první pohled nepatří do její kompetence. Tím se každý takový člověk může stát způsobilým poznávat důvody k setkání, dialogu a spolupráci při budování společného dobra.

3.2.1 Lidská osoba v plánu Boží lásky

Nemálo autentických náboženských zkušeností bychom mohli charakterizovat jako konflikt toho co je, s tím co být má. Důležité přitom je, abychom si uvědomili, že obě tyto dimenze, jak tedy „to co je“, tak „to co být má“, určuje samotný Bůh. Z jedné strany se tedy jeví jako původce, toho co je, a z druhé strany zároveň jako měřítko toho, co být má. Nutno dodat co být má skrze jeho obraz skrze člověka. Můžeme tedy konstatovat, že Bůh nás jednak obdarovává a zároveň nás vybízí, abychom s jeho dary nakládali správně. Uvědomíme-li si, že ne jeden člověk, ale lidstvo jako takové, každý z nás, je dítětem božím, tedy i božím obrazem vyplývá z toho jednoznačná povinnost abychom všichni přijaté dary spravovali zodpovědně zejména ve smyslu soužití mezi sebou mezi lidmi. Svědectví zlatého pravidla na rovině mezilidských vztahů potom vyjadřuje i evangelium

Matouš 7,12 slovy „co tedy chcete aby lidé dělali vám to všechno i vy dělejte jim“⁴. Ve svém důsledku je tak přiblížení se člověka k Bohu přijetím jeho spásonosného daru základním úkolem, který naplňuje jeho žití. Tím se naplňuje a projevuje boží láska k člověku.

Již desatero přikázání zjevených Hospodinem, coby lidmi přijatý a Bohem v nezasloužené milosti darovaný dar, generuje závazek smlouvy. Mravný způsob života se stává odpovědí na boží iniciativu. Dodržování deseti přikázání potom představuje jedinečnou životní náplň člověka a cestu, která vede k existenci jeho svobodného žití osvobozeného od otroctví hříchu. Tato bohem daná pravidla učí člověka pravému lidství, vyzdvihují přitom jeho základní povinnosti a tedy nepřímou i základní práva, která tkví v přirozenosti lidské osoby. Člověku se tak dostává souhrn univerzální lidské morálky. Dostává se mu pravidel která jsou nutná a prvořadá pro veškerý společenský život.

Jedním z momentů kdy lze vystopovat aplikaci Bohem daných pravidel jsou zákony sedmého a padesátého roku, které přikazovaly odpuštění dluhů a všeobecné osvobození osob i statků. Každý se tak mohl vrátit ke své vlastní rodině a znovu nabýt vlastnictví nad svým dědickým podílem. Tyto zákony byly připomínkou spásonosné události vyjití z Egypta a věrnosti smlouvě a představovaly nejen ustavující princip společenského a ekonomického života, ale také princip který reguloval problémy týkající se ekonomické chudoby a sociální nespravedlnosti. Tyto předpisy představují základ pro budoucí sociální nauku. Ukazují principy spravedlnosti a sociální solidarity a jsou inspirovány nezaslouženými dary Boha. Vrcholným božím darem potom bylo jeho sebedarování lidem v osobě Ježíše. Tím, že Bůh daroval lidem sám sebe, byl naplněn plán jeho boží lásky. Ježíšovým příchodem byla potvrzena důstojnost a svoboda muže a ženy tak, jak je Bůh stvořil na počátku. Již tehdy nám ukázal celou hloubku bytostné společenské povahy člověka. Bůh sám jakožto jediný a trojí ve společenství Otce, Syna a Ducha svatého stvořil člověka jako muže a ženu. A tak jako tři božské osoby žijí ve vzájemné lásce, požadoval a požaduje vzájemnou lásku mezi mužem a ženou, v širším slova smyslu mezi lidmi obecně.

Již první stránky knihy Genesis nám říkají, že stvoření muže a ženy je svobodným a láskyplným činem božím, že muž a žena představují jakožto svobodné a inteligentní obdařené bytosti stvořené z Boha, že jedinečně ve vztahu s ním mohou odhalit a realizovat plný význam svého společenského života, že právě tou vzájemností, které se doplňují, jsou

⁴ Srov.: Bible, CEP, Mt 7,12

obrazem trojiční lásky ve stvořeném vesmíru. Kniha Genesis nám dále předkládá některé základní body křesťanské antropologie. Nezcizitelnou důstojnost lidské osoby, konstitutivní sociální povahu lidské bytosti, význam lidského jednání ve světě a respektování přirozeného zákona. Toto pojetí lidské osoby je zakořeněno v Bohu a je osvětleno prostřednictvím uskutečnění božího záměru spásy. Postupné připodobňování se Kristu se tak stalo základním předpokladem budování opravdových dobrých vztahů k ostatním osobám. Nelze milovat bližního jako sebe sama a vytrvat v tomto postoji, aniž by se člověk odhodlaně a vytrvale rozhodl zasazovat se za dobro všech a každého, neboť všichni jsme opravdu zodpovědní za všechny.

Můžeme konstatovat, že lidská osoba sama o sobě a ve svém povolání překračuje horizont stvořeného světa společnosti i dějin. Jejím posláním je Bůh sám, přijetí jeho pozvání do jeho společenství. Společenské, ekonomické a politické struktury nemohou a nesmějí udělat z lidské osoby pouhý nástroj svých zájmů. Každému člověku je totiž dáno aby směřoval ke svému podstatnému cíli a tím je Bůh sám.

Církev jakožto společenství osob které jsou bohem povoláni k následování Krista se stává znamením a záštitou transcendence lidské osoby. Proto má právo a povinnost stavět se do služeb božího království především tak, že zvěstuje a předává evangelium spásy a napomáhá ustanovování a budování nových křesťanských komunit. Tím se také uskutečňuje záměr, kdy Kristus nevykupuje pouze jednotlivou osobu, nýbrž také společenské vztahy mezi lidmi. Zároveň je tím zajištěna aktuálnost úlohy křesťanského společenství. To prostřednictvím uskutečňováním a naplňováním reflexe a praxe inspirované evangeliem plně reflektuje proměny společenských vztahů odpovídající nárokům božího království.

3.2.2 Evangelizace

Církev podílející se na radostech a nadějích, na úzkostech a strastech lidí je solidární s každým mužem i ženou na každém místě a v každé době a všem přináší radostnou zvěst o božím království, které z Ježíšem Kristem přišlo a přichází mezi ně.⁵

Prostřednictvím sociální nauky církev zvěstuje a uskutečňuje evangelium v komplexní šíři společenských vztahů. Když církev hlásá evangelium dosvědčuje člověku jménem Krista jeho důstojnost a jeho povolání k meziosobnímu společenství. Učí ho požadavkům

⁵ Srov.: Druhý Vatikánský sněm, dokumenty: Pastorační konstituce „Gaudium et spes“ o církvi v dnešním světě, čl. 1

spravedlnosti a míru, které jsou ve schodě s boží moudrostí.⁶ Protože nelze oddělovat Boží plán stvoření od plánu vykoupení člověka a protože toto vykoupení se dotýká velmi konkrétních situací v nichž je třeba bojovat proti nespravedlnosti a usilovat o opětovné nastolení spravedlivého řádu, zahrnuje a chápe církve jako součást evangelizace všechno co se týká lidské společnosti. Různé situace a problémy týkající se spravedlnosti a osvobození rozvoje, vztahů mezi národy, míru nic z toho není z evangelizace vyjmuty. Přitom je třeba mít neustále na paměti, že církve se nestarají o společenský život v každém ohledu, ale pouze ve smyslu své vlastní kompetence. Vlastní poslání, které Kristus svěřil své církvi, nepatří do oblasti politické, hospodářské nebo sociální. Cíl který vytkl je rázu náboženského, přesto však právě z tohoto náboženského poslání vyplývají úkoly, světlo a síla, které mohou sloužit k vybudování a upevnění lidské společnosti podle božího zákona. Církve se svou sociální naukou nevstupují do technických otázek a nezavádí systémy ani nezadávají modely do organizace společnosti. To nepatří k jejímu poslání. Církve mají kompetenci vycházející z evangelia: předávat poselství o osvobození člověka jak ho zvěstoval a dosvědčoval Boží syn učiněný člověkem. Svou sociální naukou tak církve pomáhá člověku na jeho cestě ke spáse.⁷

⁶ KATECHISMUS KATOLICKÉ CÍRKVE, Kostelní vydání: Karmelitánské nakladatelství – 2001, článek 2419

⁷ Srov.: PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR: Kompendium sociální nauky církve, Kostelní Vydání: Karmelitánské nakladatelství, 2008 – článek 68, str. 55

4 Formování katolické sociální nauky

Odpradávná bylo úlohou církve zpřítomňovat Boží sebe darování v dějinách spásy. Stejně tak byl vždy kladen důraz na skutečné žití vlastní víry a ve společenství jejích stoupenců a následovníků nejprve Hospodina, boha Abraháмова, Jákobova a Izákova, později samotného Ježíše Krista. Svědčí o tom např. i dnešní chápání pojmu „církve“ coby společenství křesťanů nebo třeba slavnostní shromáždění Božího lidu laickou veřejností.

V universalitě svého působení tak církve svými postoji ovlivňuje jak jednotlivce, tak společenství, která tyto jednotlivci vytvářejí. Řečeno slovy II. Vatikánského koncilu církve vědoma si toho, že „i pozemské věci a lidské instituce jsou podle plánu Boha Stvořitele zaměřeny ke spáse lidí, a proto mohou nemálo přispět k budování Kristova těla“⁸ poskytuje v sociální nauce návod jak pro věřící laiky, kteří „se zabývají časnými věcmi a upravují je podle Boha“⁹, tak pro kněze, řeholníky i řeholnice a všechny formátory, kteří zde mohou hledat vodítko pro svou výuku a nástroj pro svou pastorační službu.

Přijmeme-li skutečnost, že „Bůh se z jedné strany jeví jako původ toho, co jest, jako přítomnost, která lidem žijícím ve společnosti zaručuje základní podmínky k životu, neboť jim dává k dispozici statky pro ně nezbytné; z druhé strany se jeví jako co má být, jako přítomnost, která pobírá lidské jednání jak na osobní, tak na společenské rovině ohledně užívání“¹⁰ ve světle všeobecně uznávaného zlatého pravidla mezilidských vztahů „jak byste chtěli, aby lidé jednali s vámi, tak vy jednejte s nimi“¹¹, můžeme chápat sociální nauku katolické církve jako kompendium postojů, názorů a návodů určených k uplatňování v konkrétních situacích každodenního života jedinců bez ohledu na jejich konfesní příslušnost.

4.1 Rerum novarum – začátek katolické sociální nauky

Středověká společnost byla formována kulturou pravdy zjevené Boží milosti a byla dále formována nadsmyslovou cestou mystické zkušenosti přímého zjevení nebo božské inspirace. V osvícenství však tento způsob ustupuje do pozadí a do popředí se dere pravda smyslů, které jsou získávány orgány smyslového vnímání. Je zaveden nový způsob

⁸ Druhý Vatikánský sněm, dokumenty: Pastorální konstituce „Christus Dominus“ Dekret o pastýřské službě biskupů v církvi, čl. 12

⁹ Druhý Vatikánský sněm, dokumenty: Pastorální konstituce „Lumen gentium“ Věřoučná konstituce o církvi, čl. 31

¹⁰ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR: Kompendium sociální nauky církve, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008 – článek 20, str. 31

¹¹ Srov.: Bible, CEP, Mt 7,12

hodnocení podle nových měřítek a podle nových norem. Rozum zpracovává to co poznal smysly a má to za naprosto spolehlivé. Nekritická osvícenecká víra v lidský rozum má potom za následek i nekritické přeceňování člověka a jeho možností.

Osvícenecký racionalismus sice přináší novou úctu k člověku a to jest v ohledu na dobro člověka nepochybně dobré, protože dochází ke zmírnění společenských rozdílů a zrušení nevolnictví. Ve svém důsledku to však vede k naléhavějšímu prosazování osobních svobod. Jednotlivec nabývá pod vlivem tohoto převratného systému hodnocení přesvědčení o svých skoro neomezených možnostech. Do popředí se dostává liberalismu v hospodářské státoprávní a politické sféře společnosti. Prozatím v mírné příznivé užitečné formě. V 19. století však dochází v prostředí liberalismu k mezinárodnímu probuzení. Uskutečňuje se zásadní přeměna mezinárodního práva. V popředí již nejsou představitelé zájmových proudů, kteří vedou mezinárodní právo vpřed, nýbrž se do popředí dostávají skupiny podnikavých jednotlivců sdružených v organizacích. Tato sdružení prosazují zásady mezinárodního práva a používají k uplatnění svých myšlenek veřejné mínění. Přitom je církev se svými tradicemi vylučována z mezinárodních vztahů. To samozřejmě vede k tomu, že církev přijímá projevy liberalismu s oprávněnou nedůvěrou, protože jsou praktickými důsledky racionalismu. Racionalismus ve svém filozoficko-náboženském pojetí odmítá jakýkoliv zásah do myšlení a bádání, odmítá vše nadpřirozené a smyslům nedostupné a zejména církevní autoritu.

Papež Lev XIII se s touto rozlukou nesmiřuje a odmítá její prosazování mezi státy a církví. Všemožně se snaží rozptýlit nedorozumění a znovu prosadit tradiční hodnoty mezinárodního práva do středu tehdejších politických záležitostí. Chce aby se církev plně podílela na radostech i strastech tohoto světa. V této situaci začínají podnikaví katolíci organizovat různá sdružení zabývající se dělnickou otázkou. V 70. letech 19. století potom začínají pronikat do národně orientovaného hnutí katolického vlivy socialismu. Hospodářská krize v roce 1873, která se projevila nezaměstnaností a snižováním mezd se stává pro dělnictvo zkouškou pevnosti víry a upřímnosti národního cítění.

Přes všechnu snahu dělnických hnutí a přes všechnu horlivost kněží a laiků hledajících způsoby řešení aktuálních sociálních problémů bylo jejich úsilí tápavé, rozbíhavé a nesoustavné. Pevnější a osvícené opory se těmto snahám dostalo teprve ze strany církve za Lva XIII. Ten svoji encyklikou Rerum novarum dal těmto snahám pevnější rámec a znamení soustavnosti.

Pro pořádek dodejme, že encyklika Rerum novarum papeže Lva XIII je vyvrcholením snah a snažení, které se projevovali již dříve. Již v roce 1878 Lev XIII zaujal své stanovisko k sociálně destruktivnímu úsilí socialistů. Tehdy zásadně namíтал proti socialistickému hnutí:

- a) nemožnost úplné rovnosti lidí,
- b) nepřirozenost a zhoubnost třídního boje.

Vyzýval ke zřizování dělnických organizací založených na bratrství pod ochranou náboženství jako účinného prostředku k překonání sociální propasti.

Upozorňoval, že ke zřízení těchto organizací potřebují dělníci alespoň zpočátku podporu ze strany státu. Jakmile budou zavedeny poněmáhle se ujmou své sociálně správní úlohy. Poté co se soustavně zabýval řešením problému manželství a rodiny a otázek výchovy a školství, poté co pojednal státní moc a křesťanské uspořádání společnosti jakož i hranice svobody autority a zákona, uznal, že stát má svůj původ u Boha, ale na druhé straně právo vlády není spojeno výhradně s nějakou určitou státní formou. Naopak zdůrazňoval přijetí takové formy vlády s níž může stát lépe sloužit obecnému blahu nebo která bude lépe vyhovovat národnímu duchu či tradici.

Vlastní encyklika Rerum novarum Lva XIII o dělnické otázce z 15. května 1891 se později stala výchozím bodem ucelené katolické sociální nauky církve. Touto encyklikou papež reagoval na problémy průmyslové revoluce. Zdůrazňoval naléhavost řešení dělnické otázky a zároveň to, že socialismus problémy dělníků neřeší. Papež zde dovozuje, že člověk závislý na půdě byl Bohem obdarován bez konkrétního určení, která půda kterému člověku patří. Dovojuje z toho, že Bůh dal zemi lidstvu jako takovému a na lidech a státních zřízeních potom nechal, aby si mezi sebou majetek rozdělili. Podle papeže je soukromé vlastnictví ve shodě s přirozeným právem a mělo by platit, že soukromé vlastnictví má zůstat nedotknutelné. Úlohou státu je potom pečovat o blaho dělníků, protože právě oni tvoří vnější hmotné statky a národní bohatství. Stát se má také starat o duchovní život dělníků. Z toho vyplývá nutnost pracovního klidu ve sváteční dny. V této době se má člověk věnovat duchovním věcem, nezbytným je také samozřejmě odpočinek, kdy dělník nabírá síly fyzické. Proto je za spravedlivou smlouvu, kterou mezi sebou uzavřou zaměstnavatel a dělník považována taková, kde je zaručen fyzický odpočinek ale i čas na plnění povinností vůči Bohu pro křesťany. Papež nabádá jak dělníky tak bohaté a zámožné lidi k tomu, aby nežili v nepřátelství. Podle něj mají obě strany žít ve svornosti a

k této svornosti má napomáhat právě křesťanství. Církev má potom možnost dohlížet a vést a pomáhat oběma třídám aby k sobě plnili povinnosti a zásady. Mezi nejdůležitější zásady potom patří zásady v pracovním poměru. Ty můžeme shrnout takto:

- dělník a proletář je povinen úplně a věrně plnit to co bylo svobodně a v mezích spravedlnosti dojednáno pracovní smlouvou,
- nemá působit žádné škody na majetku ani urážet osobně zaměstnavatele,
- i při hájení svých zájmů se má chránit násilím a nedopouštět se nikdy vzpoury,
- nemá se spojovat se špatnými lidmi, kteří před ním kouzlí nespelnitelné naděje a slibují mu hory doly.

Majetný člověk, zaměstnavatel potom nesmí dělníky považovat za otroky:

- je nespravedlivé, aby měl v úctě jejich lidskou důstojnost, která je křesťanstvím povznesena na ještě vyšší stupeň,
- má brát ohled na náboženské a duchovní dobro dělníků; proto je povinností zaměstnavatele zařídit, aby měl dělník ve vhodnou dobu volno pro náboženské úkony, aby nebyl vystavován svodům a pokušením ke hříchu a aby nebyl nějakým způsobem odváděn od péče o rodinu a od šetrnosti,
- nesmí se dělníkům ukládat více práce než mohou snést jejich síly a ani taková práce, která je v rozporu s jejich věkem a pohlavím,
- nejdůležitější povinnost je dávat každému, co mu podle spravedlnosti patří.

Církev tak v době Lva XIII nachází řešení v tom, že je potřeba se vrátit ke křesťanskému životu, ke křesťanským zásadám, ke křesťanským příkázáním.

Encyklika Rerum novarum se stala základním dokumentem katolického sociálního učení.

4.2 Další vývoj historický katolické sociální nauky

K dokumentu Rerum novarum se později vztahovala a na něj navazovala celá řada papežských okružních listů. Prvním z takových byla encyklika Pia XI Quadragesimo anno. Ta byla vydána ke čtyřicátému výročí vydání Rerum novarum dne 15. května 1931 a pojednávala o uspořádání společnosti obnově společenského řádu a jeho zdokonalení podle zásad evangelia. Je dobré si uvědomit, že doba vydání tohoto dokumentu je dobou, kdy se vyvíjí třídní konflikt mezi kapitálem a prací, dobou, kdy propukla první světová válka, kdy skončila a kdy velké napětí zasáhlo i katolickou církev. Tím zásadním problémem, který

společnosti i církev řešila byl vznik nové průmyslové společnosti. Podstatou potom byla povaha dvojího vlastnictví, soukromého a sloužícího obecnému blahu a vztah mezi kapitálem a prací. V této encyklice se poprvé objevuje princip subsidiarity. Ten říká, že stát a společnost musí občanům a malým společenstvím poskytnout podporu a pomoc, přitom jim však musí ponechat svobodu. Stejně tak říká, že stát se nemá právo vměšovat do záležitostí rodinného života, do práva rodičů na výchovu dětí, do politiky a do záležitostí církví. Encyklika *Quadragesimo anno* je jedinou encyklikou, která chce navrhnout nový celospolečenský řád. Jako pozitivní hodnotí, že zásady spojené s katolickou sociální naukou vytyčené encyklikou *Rerum novarum* pronikly nenásilnou formou i k těm, kteří neuznávají katolickou církev. Oceňuje, že rady navržené papežem Lvem XIII dokázali alespoň zmírnit napětí v třídní společnosti. Přitom poznamenává, že je nutné vše přizpůsobovat potřebám současné doby. Říká, že aby lidstvo dosáhlo co největší spokojenosti je nutná reforma institucí a napravení morálky. To potom spatřuje jednak ve vytvoření hierarchické soustavy z jednotlivých sdružení a dále v odstranění sobeckosti a také touhy po příliš velké svobodě, která plyne z neuznávání autorit. Kritizuje, že zaměstnavatelé kladou důraz jen na pracovní nasazení a už se nestarají o duchovní potřeby dělníků. Tím je narušeno mravní jednání dělníků v továrnách. Důsledkem je potom odsouvání založení rodinného života.

Jestliže *Quadragesimo anno* je jedinou encyklikou, která navrhovala nový společenský řád, potom encyklika vydaná o třicet let později, 15. května 1961 encyklika Jana XXIII *Mater et Magistra* o nejnovějším vývoji života společnosti a jeho utváření ve světle křesťanského učení je první encyklikou, kterou papež píše pro lid. Předchozí encykliky byly určeny pro učence, teology, filozofy, právníky a ekonomy. Jan XXIII se obrací na všechny lidi s návodem jak problémy řešit. Mezi tyto problémy zařazuje vznikající nebezpečí, že bude omezena svobody jednotlivce i společenských skupin. Proto zdůrazňuje princip subsidiarity. Hospodářský blahobyt národa se nemá posuzovat podle množství zboží které je na trhu, ale spíše podle toho jak spravedlivě se rozděluje. Papež souhlasí s tím, aby dělníci měli aktivní účast na životě podniku. Zároveň však zdůrazňuje, že musí jít o vytvoření pravého lidského společenství. Příjem z práce má být větší než příjem z kapitálu, protože práce je cennější než bohatství vnějších statků. Papež říká, že ke spravedlivému uspořádání může přispět právě sociální nauka katolické církve. Zdůrazňuje přitom, že nejdůležitější je jednotlivý člověk, že je základem každého společenského zřízení. Proto zdůrazňuje, že je třeba chránit důstojnost každého člověka a nabádá k šíření sociální nauky církve pomocí laiků. Ti mohou ve svém praktickém životě její zásady věrně používat. Aby

tak ale mohli učinit, je nezbytně nutné jejich vzdělání právě v oblasti sociální nauky. Potom teprve může nastat převedení zkušeností do praxe. Papež nás nabádá, že přístup ke světu mnoha lidí je zatížen materialismem a egoismem. Nabádá nás, že lidem nestačí pouze říkat, jak mají podle křesťanské nauky jednat, že je nezbytně nutné a hlavní jim ukázat jak mají své úlohy správně splnit. Katolická sociální nauka tak dostává praktický návod jak lze čelit starostem života.

Papež Jan XXIII vydal 11. dubna 1963 svou druhou encykliku, encykliku *Pacem in terris* o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě. Tato encyklika byla zjevně reakcí na kubánskou krizi, na stavbu berlínské zdi, na dobu kdy, byl značně ohrožen světový mír a hrozilo riziko vypuknutí atomové války. Encyklika odmítá násilí a diskriminaci. Vyzývá k následování, porozumění a spolupráci v mezinárodních vztazích a k důslednému dodržování lidských práv. Požaduje dále zákaz atomových zbraní, ukončení závodu ve zbrojení a zahájení odzbrojovacího procesu pod mezinárodní kontrolou. Papež všem lidem klade za úkol také vytváření nových vztahů v lidském společenství. Říká, že jde především o vztahy mezi jednotlivci a mezi občany a jejich státem, mezi státy navzájem a také mezi jednotlivci, rodinami, mezičlánkovými organizacemi a státy na jedné straně a společenstvím všech lidí na straně druhé. Osvětluje nám, že aby ve společnosti mohl zavládnout mír, musí být nejprve mír v srdci každého člověka, a aby byl mír naplněn, musí se stát řádem, jehož podstatou bude pravda.

Další encyklikou v krátké době byla encyklika Pavla VI o rozvoji národů z 26. března 1967 *Populorum progressio*. V této encyklice je především rozebírán mezinárodní rozvoj, protože otázky týkající se sociální oblasti dosáhly světového rozměru. Je to doba kdy papež založil papežskou komisi s názvem *Iustitia et Pax*. Spravedlnost a mír je zároveň náplní práce této encykliky. V encyklice se zdůrazňuje, že sociální konflikty nabývají stále větší rozměrů v důsledku prohlubování propasti mezi chudými a bohatými státy. Rozmáhají se násilnosti vycházející od chudiny, revoluce ale i totalitní ideologie. Papež zde připomíná povinnosti bohatých států, konkrétně povinnost solidarity, sociální spravedlnosti a lásky vůči všem. Jako výzvu potom papež předkládá založení velkého světového fondu, protože je potřebná spolupráce na světové úrovni a především spolupráce na úrovni dialogu mezi národy. Tento fond má pomoci nejchudším státům řešit jejich problémy. Je to tak proto, že pokud velké rozdíly mezi státy v oblasti sociální, kulturní a hospodářské zůstávají, je tím značně ohrožen mír. Pro zajištění světového míru je potřeba vytvořit právní řád, který bude všeobecně uznáván v celém světě. I zde tímto dokumentem

se papež obrací především na křesťany a všechny lidi dobré vůle a žádá je, aby vynaložili veškeré úsilí ve vzájemné spolupráci pro kulturní a hospodářský rozvoj celého světa.

Dalším dokumentem zařazovaným do katolické sociální nauky je apoštolský list Octogesima adveniens, apoštolský list Pavla VI a kardinálů Maurici Royovi, předsedovi Papežské komise Iustitia et Pax k osmdesátému výročí Rerum novarum ze dne 14. května 1971. Je to otevřený list, který uvádí a zdůrazňuje problémy sužující lidstvo v šedesátých a sedmdesátých letech dvacátého století. Jsou zde rozebírány otázky větší koncentrace lidí ve městech, kde dochází k většímu narušení mezilidských vztahů. Papež se také zaměřuje na hromadné sdělovací prostředky, protože sílí jejich vliv. Připomíná, že by se katolíci měli více angažovat ve veřejném politickém životě a upozorňuje na sílící vliv nadnárodních společností a zároveň na to, že jsou velké rozdíly v hospodářském a kulturním rozvoji národů. Objektivně také podotýká, že nelze navrhnout žádné všeobecné platné řešení, ale že se lze opírat o křesťanské sociální učení a tyto poznatky pak využít v praxi. Zároveň papež vybízí k vytváření takové demokracie, aby se každý mohl svobodně vyjadřovat a získávat nové informace, ale zároveň se i podílel na společné odpovědnosti za národ a celé lidstvo. Pokud tomu tak podle papeže bude, podaří se člověku najít opravdovou svobodu.

4.3 Sociální nauka za Jana Pavla II

Sociální učení Jana Pavla II., zakotvené především v jeho vydaných třech sociálních encyklikách představuje pro sociální nauku církve nový rozměr a další významný vývojový krok daný především jeho zkušeností z praktického žití v Polsku, jedním ze států Východního bloku. Charakteristický je papežův důraz na lidská práva, na "pravdu o člověku", která musí být nezkráceně uchována a která je součástí neotřesitelných hodnot, na nichž stojí pravá demokracie a odpovědné užívání svobody. V sedmdesátých letech 19. století se ostrost sociálních a ekonomických problémů ještě více zvyšuje, začínají se objevovat první příznaky hluboké krize vyvolané rozpory v mezinárodním peněžním a ekonomickém systému (prudké zvýšení cen ropy). Potom přichází pád komunismu. Papež kromě analýzy nové dějinné situace po pádu komunismu a nebyvalého ocenění hospodářské demokracie, založené na volném trhu, přináší novou nosnou myšlenku "sociální či humánní ekologie", péče o společenské životní prostředí, umožňující vnitřní přijetí základních etických hodnot.

Jan Pavel II je autorem třech sociálních encyklik. Laborem exercens, Sollicitudo rei socialis, Centesimus annus. Encyklika Laborem exercens o lidské práci ze 14. září 1981 je

pokračováním nauky papežových předchůdců a zabývá se otázkami hospodářského a sociálního charakteru. Navíc Jan Pavel II přichází s novým tématem a tím je práce. Práce jako součást lidského života, práce jako činnost typická pro člověka. Encyklika se zabývá zaměstnaností, kapitálem a jeho funkcí a zároveň vyzývá představitele státní moci, aby přijímali opatření proti nezaměstnanosti. Podle papeže každý člověk, který pracuje, má mít nad rámec svých základních práv v samotném pracovním procesu možnost cítit, že prací na společném díle zároveň pracuje i pro sebe. Práva pracujících musí být ve shodě s právy lidskými. Jen dodržování lidských práv je totiž zárukou světového míru. Povinností člověka je pracovat pro sebe a pro společnost. Mzda musí být spravedlivá vzhledem k odvedené práci. Podle papeže je spravedlivá mzda taková, ze které může zabezpečit svou rodinu, aby jeho žena nebyla nucena pracovat mimo domov a mohla se tak věnovat dětem, dokud to potřebují. Kromě přiměřené mzdy má dle papeže zaměstnanec právo na sociální příspěvky, právo na načerpání sil alespoň jeden den v týdnu a během roku na delší dovolenou a právo na zabezpečení ve stáří, v nemoci a právo na práci v přiměřených podmínkách.

Druhá encyklika Jana Pavla II je *Sollicitudo rei socialis* o starosti církve o sociální otázky a je z 30. prosince 1987. Papež v ní upozorňuje na nové problémy v rozvojových zemích, vzrůstání dluhů, násilnosti a ngramotnost. Také poukazuje na to, že se vytváří konzumní společnost. Připomíná, že by se měla provést reforma mezinárodního obchodního systému a reforma měnového a finančního systému, který již ve své době považuje za nevyhovující. Otevřeně říká, že za tímco v průmyslových zemích je příčinou nezaměstnanosti zmenšující se počet příležitostí k práci, v rozvojových zemích je touto příčinou velká porodnost a zvyšující se počet lidí, kteří potřebují zaměstnání. Velký vliv na současný stav světa potom připisuje problémům mezinárodního zadlužení. V úrovni člověka jednotlivce potom papež připomíná, že člověk potřebuje ke svému žití majetek, ale nesmí se stát jeho otrokem. Kdyby se tak stalo, bránilo by to člověku ke skutečnému rozvoji. Na druhou stranu jsou ale lidé, kteří nemají ani ty nejzákladnější věci a ti se pak nemohou také rozvíjet. Základní směr řešení dané situace je dán rostoucí solidaritou chudých. Rolí církve je potom v rozeznávání oprávněnosti požadavků a v pomáhání při jejich splnění.

Poslední encyklikou z oblasti sociální nauky církve od Jana Pavla II je encyklika *Centesimus annus* ke stému výročí *Rerum novarum* z 1. května 1991. Tato encyklika vychází v době kdy se rozpadá socialismus ve střední a východní Evropě. Přestože při této významné události světových dějin nedošlo k jakékoliv násilné formě a revoluce proběhla bez použití zbraní, vyvstávají dva nové sociální problémy: chudoba a špatná morálka.

Z těchto dvou problémů potom plyne další a tím je špatné rozdělení práce. Špatná morálka je problémem státu s efektivním hospodářstvím, kde se zvyšuje podstatně životní úroveň. Ve společnosti je na prvním místě ve skutečnosti materialismus ve spojení s konzumismem a je ohrožena rodina a také skutečné mravní hodnoty. Papež se vyjadřuje rovněž k chudobě ptá se, proč vlády nepodnikají důsledné kroky ke snížení chudoby. Při příležitosti stého výročí vydání encykliky *Rerum novarum* Jan Pavel II také poukazuje na to, že encyklika Lva XIII vytváří základ učení katolické církve. Papež ukazuje, že dochází ke špatnému pojetí života, že lidská svoboda se stává sobeckostí a vede k přezírání duchovních hodnot a že přestává být důležité nalézat spravedlnost. Z těchto všech chyb vyvstávají boje. Po roce 1945 sice nedošlo k žádným ozbrojeným konfliktům v Evropě, ale ještě ani nedošlo k opravdovému míru, je zde pouze proces neválčení. Celý svět je také ohromen strachem z možné jaderné války. Těmito všemi problémy je stále ohrožen úplný světový mír. Papež lidstvo varuje, že případné vypuknutí války by mohlo znamenat nejen zničení nepřítele ale i zánik celého lidstva.

4.4 Caritas in Veritate

Encyklika Benedikta XVI *Caritas in Veritate* byla podepsána 29.6.2009. O osm dní později, přesně 7.7.2009 v poledne byla představena na tiskové konferenci ve vatikánské Aule Jana Pavla II. Tiskové středisko České biskupské konference o tom informovalo slovy: „Jak ve svém vystoupení připomenul kardinál Martino, jedná se o třetí encykliku papeže Benedikta XVI. – po *Deus caritas est* (2005) a *Spe salvi* (2007). Protože se věnuje sociální oblasti, staví ji to zároveň do tradice zahájené papežem Lvem XIII. encyklikou *Rerum novarum* v r. 1891; dosud posledním sociálním dokumentem se o sto let později stala encyklika *Centesimus annus* Jana Pavla II. "Téměř dvacet let nás tedy dělí od posledního velkého dokumentu sociálního učení církve," upozornil na tiskové konferenci kardinál Martino. Tato oblast však nikdy nezůstala zcela stranou zájmu církve, řekl dále, když připomenul *Kompendium sociální nauky církve* z r. 2004 či první Benediktovu encykliku *Deus caritas est*, jejíž podstatná část se věnuje charitě. Název nového dokumentu *Caritas in veritate*, tedy "Láska v pravdě", podle kardinála Martina obsahuje dva základní pojmy papeže Benedikta XVI., které "poznamenaly jeho magisterium během celého dosavadního pontifikátu, nakořik představují samotnou podstatu křesťanského zjevení" a "stojí tedy u počátku sociálního učení církve." Cituje pak encykliku, když říká: "Pro své těsné spojení s pravdou může být láska považována za autentický výraz lidství a za prvek základní důležitosti v lidských vztazích, včetně těch, které mají veřejnou povahu. Pouze v pravdě láska zazáří a dá se autenticky žít". Encyklika je rozdělena do šesti kapitol, které

byly pojmenovány takto: "Poselství encykliky Populorum progressio", "Rozvoj člověka v naší době", "Bratrství, ekonomický rozvoj a občanská společnost", "Rozvoj národů, práva a povinnosti, životní prostředí", "Spolupráce lidské rodiny" a "Rozvoj národů a technika". Název její první kapitoly i podtitul celého dokumentu "Integrální rozvoj člověka v lásce a v pravdě čtyřicet let od vydání encykliky Populorum progressio" ukazují, že přímou inspirací se stala encyklika papeže Pavla VI. z roku 1967 (Caritas in veritate měla být původně vydána ke 40. výročí Populorum progressio). Zároveň však reaguje na aktuální problémy doby, když se zabývá globální hospodářskou krizí.¹²

Dva dny nato se nad encyklikou se zamýšlí prof. Luigino Bruni, docent politické ekonomie na univerzitě v Miláně a na univerzitním institutu Sophia hnutí Fokoláre v Loppianu:

„Tahle encyklika je velmi důležitá, protože jde o mezník v této chvíli zamyšlení nad trhem, nad životem společnosti, nad smyslem financí v průmyslu. Ještě nikdy jako nyní nebyl trh podroben na jedné straně euforii těch, kdo ho vidí jako jedinou formu opravdu svobodného občanského vztahu a na druhou stranu jsou tu ti, kdo ho vidí jako místo kontaminace občanských ctností a morální korupce. Ve skutečnosti je papežova myšlenková linie koherentní s celým křesťanským humanismem, s tradicemi civilní ekonomie, které vidí trh jako místo života společnosti ne vždy dobré a ne vždy negativní, ale jako všechny prostory veřejného života přijímá všechny rysy osob, které ho obývají. Proto myslím, že jde o poselství naděje, velké poselství, které nemůže být přijato jinak než s radostí, je pozitivní pro všechny, kdo jako já pracují v oblasti obchodu, politiky a financí.“¹³

Aktuálnost a živost encykliky záhy potvrdilo řada odborníků, např. komentátor Osservatore Romano, ekonom a reprezentant jednoho z největších sdružení bank na světě, Ettore Gotti Tedeschi, který říká, že Benediktu XVI. by měli udělit Nobelovu cenu za ekonomii. Ten v rozhovoru na Radiu Vaticana 11.7.2009 uvádí¹⁴, že encykliku přijal profesionálně jako ekonom, nejen jako katolík či více méně moralista a pokračuje: „Myslím, že není pouze příležitostí revidovat pravidla a problémy řízení, nýbrž právě

¹² ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE: Papežova nová encyklika, „Láska v pravdě“, se věnuje sociálnímu učení - <http://tisk.cirkev.cz/z-vatikanu/papezova-nova-encyklika-laska-v-pravde-se-venuje-socialnimu-uceni/> (7.4.2011)

¹³ RADIO VATICANA, LUIGINO BRUNI: Encyklika může být vodítkem pro summit G8 - <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=11503> (7.4.2011)

¹⁴ RADIO VATICANA, TEDESCHI ETTORE GOTTI: Benediktu XVI. by měli udělit Nobelovu cenu za ekonomii - <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=11513> (7.4.2011)

schopnost ekonomického nástroje uskutečnit větší cíle, a to: užívat zdroje, které jsou k dispozici v přírodě s větší pečlivostí a účinností; zajistit vhodnější a vyrovnanější ekonomický růst, který by umožnilo opravdový globální blahobyť pro člověka; zajišťovat rozdělování tohoto blahobyť všem lidem. Bylo dosaženo těchto tří cílů? Nemyslím si. Mnoho zdrojů bylo promrháno, ekonomický růst se ukázal z větší části předstíraný a iluzorní, blahobyť nebyl rozšířen na všechny, i když byly možnosti to učinit. Zdá se mi zřejmé, že nadešla chvíle ptát se, zda místo vymýšlení nových prostředků a triků nebo studia nových faktur nestojí za to se zamýšlet, jak nás k tomu vybízí papež. Nikdo nevysvětlil jako on, co musí ekonomický člověk udělat pro ekonomii: aplikovat zákony ekonomie a ne je obcházet. Víte, co mě napadlo? Benediktu XVI. by měli udělit Nobelovu cenu za ekonomii.“ Oceňuje rozdíly v názorech Benedikta XVI a analytiků na finanční krizi, když uvádí: „Rozdíl je podstatný. Většina analytiků, velmi vážených a dobrých, čelila krizi tím, že analyzovala důsledky pravé příčiny a jejich špatnou správu (management). Jistě došlo k přehnané peněžní expanzi, k expanzi úvěrů, k růstu spotřeby na dluh, k vytváření finančních podnětů. Ale proč? Jakému problému se mělo čelit? Mohli bychom klást tisíce otázek, jako je tahle, a dojít vždycky k jedinému původnímu principu: musel se tisíci způsoby nahradit nedostatečný ekonomický růst způsobený prudkým poklesem porodnosti ve vyvinutých zemích (i když odlišným způsobem ve Spojených státech a v Evropě a jejích následků), nárůst stanovených výdajů, růst daní, zmenšování šetření a finančních úprav... Ale mnoho analytiků raději nešlo až k prapůvodnímu kořenu krize. Dotknout se tématu porodnosti je tabu, je to jedna forma negocianismu (popírání faktu). Je to téma s morálními rysy, a proto prý není vědecké, nýbrž hloupé a jen pro náboženské fanatiky. Tak bylo to téma ignorováno. Uvidíte, jak brzo toto téma vybuchne. Ne že by nefungoval finanční systém, nebyla to jen chtivost peněz několika jedinců, co vyvolalo tuto krizi, tak složitou a mající své počátky tak daleko. Bezuzdná chtivost několika jedinců, jak se zdá, dokonce byla ústupkem s cílem vydat se také tou cestou, aby se produkoval ekonomický růst stále obtížněji únosný.“ Všimá si toho, jak papež zdůrazňuje deregulaci práce coby skutečnou přinášející riziko, že povede osoby k lidskému úpadku: „V globálním světě se člověk z různých důvodů postupně stal z ekonomického hlediska prostředkem ekonomického růstu, jako dělník, jako spotřebitel, jako ten kdo šetří. A jsou-li tyto tři dimenze ve vzájemném konfliktu a když tento konflikt vybuchne, ve chvílích menšího ekonomického růstu, člověk riskuje to, co je v encyklice definováno jako ?lidský úpadek?. Rozměr (dimenze) pracujícího člověka, který díky své práci spotřebovává a investuje své úspory, je odsouzen k neúspěchu. Pozor! Právě tím, co spotřebovává a do čeho vkládá své úspory. Paradoxně tím, že hledá vlastní zájmy

spotřebitele, může konzumovat i dobra (věci), jež konkurují těm, které mu dávají práci, a může investovat do podniků, jež konkurují těm, které mu dávají práci. To je globální trh, který ukládá kapitálům investovat tam, kde přinášejí větší zisky, který ukládá spotřebovat to, co je vhodnější, jít hledat práci tam, kde se vytváří pracovní příležitosti. A zde vzniká problém. Kde se budou vytvářet pracovní příležitosti v globálním světě? Institucionalizované stěhování, rozčleněné podle povolání a zeměpisných oblastí, to se zdá zřejmý výhled do budoucnosti, ale je to také „dobro člověka“? A nakonec připojuje vlastní zkušenost jak trh funguje bez pravidel solidarity a důvěry: „Důvěra je nejvzácnější pramen v přírodě a je také nejcennější, protože by zajistila jedinečné výhody na všech trzích. Avšak důvěra se nezíská nebo nenabude studii trhu nebo etickými kodexy, seznamy pravidel vyvěšenými u vchodu, získává se chováním, které je vždycky individuální, a ne kolektivní, ani podle zákona, ani podle směrnic. Etika sama je také individuální, nelze ji vnutit zákonem, nenaučí se jí na univerzitách, žije se a uplatňuje se pouze tehdy, když v ni člověk věří, a věří v ni jenom tehdy, když si myslí, že je užitečná a že je to dobro. Etické chování produkuje proslulou důvěru. Tato encyklika se zakládá na stejných zásadách jako jiné - jako Rerum novarum Lva XIII., jako Quodagesimo anno Pia XI., jako Populorum progressio Pavla VI., jako Centesimus Annus Jana Pavla II. a má stejné učení jako encyklika, která bude napsána v roce 2100 o globální ekonomii, ovládané Asií.“

Encyklika Benedikta XVI Caritas in Veritate tak nepochybně potvrzuje aktuálnost, podnětnost a důležitost katolické sociální nauky pro celý svět.

5 Aplikace katolické sociální nauky v národnostních podmínkách

Učení a působení Církve v sociální oblasti patří k nezanedbatelným projevům života církve. Současně má přispívat ke kultivaci lidstva jako velké rodiny a jeho dějin. Proto má Církev právo vždy a všude šířit své sociální učení, jakož i mravně hodnotit politické, hospodářské a vůbec sociální záležitosti, pokud to vyžadují základní lidská práva nebo spása duší.

Církev v nové době nepřišla s novým sociálním učením, nýbrž podle změněných podmínek zdůraznila zásady tradičního učení, jak se utvářely ve světle radostné novozákonní informace. Sociální nauka byla církví hlášána už od prvních staletí. V nové době byla a je rozvíjena podle specifických místních a dobových požadavků příslušnými encyklikami. Sociální učení Církve zahrnuje nejen vědní disciplíny, které se týkají lidského bytí, ale také disciplíny normativní; používá přitom sociálně-filozofických a sociálně teologických metod. Podle závěrů II. vatikánského koncilu je totiž úkolem Církve hlásat Pravdu neboli Krista a živým způsobem ji učit; zároveň však má také jako autorita vysvětlovat a potvrzovat principy mravního řádu, vycházející z lidské přirozenosti. Mnohé přirozené pravdy sociální filozofie a sociální etiky byly výslovně potvrzeny Božím zjevením a tak dosáhly jistoty, k jaké filozofické myšlení nedospělo.

Zatímco sociální encykliky papežů pojednávají převážně v teoretické (filosofické, ekonomické) rovině o aplikaci křesťanského poselství na sociální problémy doby, sociální pastýřské listy biskupů se zabývají bezprostředně nejtíživějšími sociálními problémy daného státu a naznačují možnosti jejich řešení. Tak se dostává katolické sociální nauce zaměření a modifikace podle potřeb obyvatel daného teritoria.

5.1 Příklady ze zahraničí

Příkladem odlišné aplikace katolické sociální nauky mohou být sociální pastýřské listy vydané biskupy v Rakousku, Německu a Maďarsku. Ač byly tyto listy vydány v rozmezí několika málo let (1990, 1996 a 1997), lze již v jejich úvodech vyzorovat zaměření poplatné situaci té, které země.

5.1.1 Německo

„Rada Evangelické církve v Německu a Německá biskupská konference předkládají toto vyjádření k hospodářské a sociální situaci v Německu v době, kdy jsou mimořádně potřebné všechny smělé činy a představy o budoucnosti. Po druhé světové válce vzrostla v Německu velice rychle nezaměstnanost a sociální stát narazil na své vlastní finanční hranice. Tradiční sociální kultura prošla díky vlivu industrializace a urbanizace velkými proměnami a na mnoha místech zcela zanikla. Solidarita ve společnosti je dnes ohrožována prosazujícím se egoismem a rivalitou.

Církev chtějí přispět k nové orientaci společnosti a k obnově sociálního tržního hospodářství, neboť jsou vedeny a povzbuzovány křesťanským chápáním člověka, biblickou zvěstí a křesťanskou sociální etikou. Chtějí se zasadit o to, aby porozuměly důvodům a perspektivám důstojného, svobodného, spravedlivého a solidárního řádu mezi státem a společností a aby tím přispěly k položení základů pro budoucí solidaritu a spravedlnost. Církev nevidí svůj prvořadý úkol v poskytování detailních politických či ekonomických řešení ale ani v tom, aby se vyjadřovaly k aktuálně sporným politickým otázkám a aby přebíraly roli rozhodčího. Svůj úkol spatřují zejména v úsilí zdůrazňovat ty skutečnosti, jež vedou k solidární rovnováze a současně k obecnému blahu.“¹⁵

5.1.2 Rakousko

„Diskuse k prvnímu pólu témat „Smysluplně pracovat“ přinesla širokou shodu. Práce a hospodářství se i v Rakousku nalézají v dalekosáhlém přerodu. Je proto nutné hledat novou orientaci, a to nejen hospodářsko-technického rázu, nýbrž i orientaci sociálního a etického charakteru. Mnohé příklady ze života jednotlivců a skupin upozornily na nové formy diskriminace a nespravedlnosti ve světě práce. Hodnocení vylíčené situace a formulování úkolů pro budoucnost nebylo zdaleka jednotné. Objevilo se však množství hlasů, které analýzu předloženou v základním textu označily za výstižnou a které žádaly provedení rozsáhlých reforem. Nalezly se ale i hlasy poukazující na to, že řadu v ní obsažených perspektiv lze považovat za utopii.

Pro náš pastýřský list bylo důležité, že v přípravném procesu bylo poukázáno i na témata, která v základním textu scházela nebo byla zmíněna jen okrajově, například role podnikatelů, nová technická revoluce či důležitá problematika životního prostředí.

¹⁵ ČESKÁ KŘESŤANSKÁ AKADEMIE: Sociální pastýřské listy, Praha: Česká křesťanská akademie – 1998, strana 9

V řadě stanovisek se zřetelně projevilo, že smysl práce a hospodářství nevychází pro mnoho lidí z víry. Propast mezi náboženstvím a světem práce se zdánlivě prohloubila. Je proto třeba nového setkání mezi církví a světem práce. Toto přání se však nemůže samo splnit jediným pastýřským listem, nýbrž prostřednictvím obnoveného úsilí v pastoraci mezi lidmi a ve světě práce.

Projednání druhého klíčového tématu, jímž je „žít solidárně“, dospělo k další shodě: všechno to, co souvisí s prací a hospodářstvím, má rovněž svou „technickou stránku“. Existují věcné nutnosti a zákonitosti, na něž je nutno brát zřetel. Avšak jejich svébytnost je pouze relativní, neboť práce a hospodářství existují vždy v mravních a sociálních souvislostech. Proto byla v přípravné fázi stále zdůrazňována nutnost nové solidarity, a to takové, která nedopustí, aby skupiny nebo jednotlivci byli hospodářsky diskriminováni a vylučováni z veřejného života.

Názory na míru ztráty solidarity a na cestu, jak ji znovu obnovit a uskutečnit, se různily. Na jedné straně jsme cítili tendenci k posílení – ale nikoli nutně k rozšíření – sociálního státu, na druhé straně byla zdůrazňována především vlastní zodpovědnost a seberegulace společenskými mechanismy.

I zde byla navržena nová témata a žádalo se doplnění, například o problematiku mládeže, starých a nemocných lidí, o nové společenské skupiny na okraji apod.

Opakovaně bylo vyjádřeno přání, aby byly zmíněny také otázky o smyslu mravních hodnot a cílů. Je pozoruhodné, že tyto požadavky přicházely právě od mladých lidí, a to nejen od praktikujících katolíků, nýbrž i od těch, kteří stojí daleko od církve.¹⁶

5.1.3 Maďarsko

„V Evropě a také v Maďarsku došlo v posledních letech k dalekosáhlým změnám. Jako mnohé země tohoto kontinentu získalo i Maďarsko zpět svoji svobodu a nezávislost. Mohlo vzít znovu do vlastních rukou vytváření vlastního osudu, aby se vybudovala lidštější a šťastnější budoucnost. Jsme Bohu vděční za tuto změnu. Děkujeme také všem, kteří tento převrat, jakkoli byl namáhaný a riskantní, vědomě připravili a provedli.

¹⁶ Op. cit.: ČESKÁ KŘESŤANSKÁ AKADEMIE: Sociální pastýřské listy – strana 84

Začala nová epocha v dějinách Maďarska. Léta 1989-1990 naplnila mnohé z nás nadějí, že konec dlouholeté závislosti a diktátorského systému jedné strany, obzvláště pak zrod demokratického právního státu, přinese blahobyt. Brzy jsme ale poznali, že zaslíbená země je ještě daleko. Mnozí si představovali, že politická svoboda bude automaticky znamenat štěstí. Muselo uplynout několik let, než jsme pochopili, kolik škod způsobila uplynulá desetiletí, a to nejen v politickém, společenské a hospodářském životě, ale i v morálce a hodnotovém systému občanů. Nesmíme zapomenout na hodnoty, které mnozí z nás i v minulých letech vyznávali a ještě nyní vyznávají. Přesto je potřeba ještě mnoho času k vyjasnění toho, jakou cestou má země jít, aby mohla vytvořit podmínky pro svobodný a šťastný život všech občanů a vrstev společnosti.

Ve zcela změněné společenské a politické situaci se samozřejmě zrodilo mnoho rozdílných představ o tom, jak vytvářet nově vznikající maďarskou demokracii. Je ale politováníhodné, že společnost v mnoha důležitých otázkách nedošla ani po letech k žádnému konsenzu, že nedošlo ke shodě, která by zohledňovala dlouhodobé zájmy země. Je ještě bolestnější, že zájmy jednotlivců a různých skupin společnosti směřují často proti sobě – a že je přitom využíváno i nejistoty změn. Mnozí chtěli prosazovat jen své vlastní zájmy, jiní se snažili získat co největší podíl na politické moci a majetku společnosti. V těchto jevech jsou důsledky politiky minulých desetiletí více než zřejmé. Jednotliví lidé a skupiny byly od sebe vědomě izolovány. Převážná většina organizací, mezi nimi i organizací církevních, byla zrušena. Činnost těch, které přece jen mohly existovat, byla omezena. Vztahy ve veřejném životě byly upraveny předpisy z centra. To vše vedlo k atomizaci společnosti a k celospolečenské nedůvěře.¹⁷

„Samozřejmě je nám jasné, že se v této zemi neodehrál jen politický a hospodářský převrat. Účastníme se komplexnějších, částečně konstruktivních, částečně destruktivních událostí. Nemůžeme vytvořit žádný základ pro budoucnost, pokud v tomto neuděláme systém, když nepoložíme základy, když nenačrtneme možnosti řešení. Abychom mohli úspěšně pokračovat v transformaci země, musíme nejdříve prohlédnout dědictví uplynulých desetiletí. To se v mnoha oblastech, zvláště v hospodářském životě, už částečně stalo, ale v řadě dalších oblastí k tomu ještě nedošlo. Není naším cílem vyhledávat obětní beránky, stavět na pranýř jednotlivce nebo skupiny za způsobené škody. Místo toho chceme společnými silami přetvářet nejen hospodářský, společenský a politický život země, ale i vědomí hodnot (včetně hodnot morálních), abychom všem, kteří v této zemi

¹⁷ Op. cit.: ČESKÁ KŘEŠŤANSKÁ AKADEMIE: Sociální pastýřské listy – strana 129

žijí, pomohli při budování lepšího lidštějšího života, aniž bychom zapomínali na Maďary, žijící mimo hranice našeho státu.

Věřící i nevěřící se musí v zájmu lidí a v zájmu nás všech semknout. Žádná strana si nesmí toto společenské úsilí z politického zájmu nárokovat jen sama pro sebe. Když Maďarská biskupská konference promlouvá, nechce tím zvětšovat moc církve. Nemá v úmyslu vnucovat společnosti své vlastní názory. Bere ale vážně svoji společenskou odpovědnost a chce přispět k budování země, aniž by se pod touto záminkou chtěla zaplést do politiky, protože „církve se vzhledem k svému úkolu i kompetenci nemůže nijak zaměřovat s politickým společenstvím a neváže se na žádný politický systém ...“ (GS 76)¹⁸

5.2 V České republice

Českou cestu vzniku a zavádění katolické sociální nauky popsal velmi výstižně a konkrétně Cyril Martínek v časopisu Teologické texty. Mimo jiné uvádí: „V roce 1993 se děkan Fakulty sociálních věd UK v Praze, prof. Ing. Lubomír Mlčoch zúčastnil konference na univerzitě ve švýcarském Fribourgu, jejíž Institut morální teologie připravil téma „Etika, ekonomie a rozvoj – učení biskupů pěti kontinentů“. Bylo zde zřízeno dokumentační středisko pro pastýřské listy biskupů jednotlivých diecézí, zemí i biskupských konferencí celých světadílů, které již tehdy archivovalo 1500 dokumentů tohoto druhu.

To inspirovalo profesora Mlčocha, který je zároveň vedoucím politologicko-ekonomické sekce České křesťanské akademie, ke svolání konference v Jihlavě v červnu 1997 na téma „Sociální pastýřské listy biskupů vybraných zemí“. Šlo o sociální pastýřské listy biskupů USA, Rakouska, Anglie a Walesu a o sociální učení církve ve Švýcarsku a ve Francii.

Na konferenci jsme se dohodli, že se budeme snažit vypracovat sociální pastýřský list, protože církve nemůže v této historicky ojedinělé situaci stát stranou, ale musí zaujmout stanovisko k aktuálním problémům doby. Kardinál M. Vlk, tehdy předseda ČBK, pak pověřil prof. Mlčocha, aby do připravované komise navrhl vhodné odborníky (celkem 12). Komise začala pracovat v červnu 1998 a scházela se průměrně jednou za dva měsíce do 10. listopadu 2000. V průběhu příprav se podařilo získat pro Ekumenickou spolupráci emeritního děkana Evangelické teologické fakulty v Praze prof. Dr. Jakuba Trojana a děkana Husitské teologické fakulty v Praze prof. Dr. Zdeňka Kučeru.

¹⁸ Op. cit.: ČESKÁ KŘESŤANSKÁ AKADEMIE: Sociální pastýřské listy – strana 131

Závěrečnou redakcí všech písemných materiálů pověřila komise prof. Mlčocha, který v únoru 2000 předložil první verzi dokumentu. Po připomínkách členů komise vznikla druhá verze a po další redakci prof. Trojana verze třetí. Čtvrtá verze byla doplněna zmínkou o globalizaci a občanské společnosti a tato verze byla předložena představitelům církví. Po jejich připomínkách a po schválení Českou biskupskou konferencí byla pátá verze dokumentu dne 14. 11. 2000 představena na tiskové konferenci v Arcibiskupském paláci v Praze, kde tiskový mluvčí ČBK P. Daniel Herman mimo jiné řekl:

„Při příležitosti blížícího se výročí 17. listopadu vydává Česká biskupská konference nejvýznamnější dokument o sociálních otázkách, který vznikl v katolické církvi od listopadu 1989. Cílem dokumentu je rozvinout diskusi a přispět k dialogu o řadě jevů, které provázely a dodnes provázejí naši společnost od roku 1989. Dokument pojmenovává nejpalčivější problémy naší společnosti v kontextu neuzdraveného dědictví minulosti a poskytuje analýzu polistopadového vývoje z hlediska sociálního učení církve. Autoři poukazují na to, že etická a duchovní dimenze je pro život společnosti a dlouhodobou spokojenost občanů nezbytná. List současně formuluje vize a nastoluje témata k veřejné demokratické diskusi, která by měla vést ke zlepšení sociálního klimatu v naší společnosti.“

Protože se nepodařilo získat souhlas všech jedenácti protestantských církví v ČR, byl list vydán jen jako dokument ČBK.

Podle jakých zásad jsme tedy přistupovali k hodnocení našeho desetiletého polistopadového vývoje? Alespoň ve zkratce je uvedeme:

Novodobé sociální učení církve je spojeno s první sociální encyklikou *Rerum novarum* papeže Lva XIII., který zdůrazňuje, že na řešení sociální otázky už nestačí charitativní činnost církve. Na jejím řešení se musí podílet církve, stát a zaměstnanci prostřednictvím odborových organizací. V encyklice *Retum Novarum* byly vyjádřeny zásady sociální odpovědnosti vlastníků a zaměstnavatelů a formulováno zásadní negativní stanovisko k „evolučnímu socialismu“ a marxismu a současně i kritické stanovisko k liberálnímu kapitalismu. Jezuita Oswald von Nell-Breuning, jeden ze spoluvůdců německého „hospodářského zázraku“, řekl o kapitalismu, že má mnoho chyb, ale je stále schopen dalšího vývoje a postupného zdokonalování, závislého na dalším vývoji lidstva.

Během více než stoletého vývoje sociálního učení, kdy bylo vydáno devět sociálních encyklik a Pastorační konstituce II. vatikánského koncilu *Gaudium et spes*, se ustálily

základní principy sociálního učení, které mohou každému poskytnout orientaci v džungli nejrůznějších ekonomických teorií a hypotéz.

Základem sociálního učení je evangelium a zdravý lidský rozum. Proto je určeno „všem lidem dobré vůle“. Může být i návodem k praktickému jednání podle tří kroků kardinála Cardijna: vidět, soudit, jednat.

Jinak řečeno: sociální učení církve je aplikací křesťanského poselství na sociální problémy doby. Může nabídnout jasné stanovisko, nikoli ovšem jistotu, že všechno ví. Není to sociální dogmatika, ale otevřený systém, který se stále vyvíjí a na základě křesťanské diagnózy skutečnosti dává na nové otázky nové odpovědi.

Nejdůležitější je princip lidské důstojnosti. Člověk je Božím obrazem, Bůh si ho vyvolil ještě před stvořením světa, má v Božích očích nekonečnou cenu. Viditelný vesmír zanikne, ale člověk bude s Bohem věčně žít.

Princip solidarity vychází z příkazu lásky k bližnímu a vztahuje se na všechny lidi bez ohledu na jejich národnost, rasu nebo třídu.

Princip subsidiarity (případné pomoci) znamená, že stát a společnost mají občanům a menším společenstvím poskytovat podporu a pomoc, ale ponechat jim svobodu. Společným dobrem je míněno dobro všech lidí: mír, právní řád, sociální jistota, pevná měna, pokud možno plná zaměstnanost apod. „Soukromé vlastnictví je ve shodě s přirozeným řádem“ a pozemské statky jsou určeny k užívání všem lidem, tvrdí už papež Lev XIII. v Rerum Novarum.

Princip spoluúčasti a spolurozhodování znamená odpovědnou účast všech členů společnosti na rozvoji sociálního, politického a kulturního života. Podrobně se o tom rozepisuje papež Jan XXIII. v encyklice Mater et magistra.

Vlivem průmyslové revoluce je silně znečištěno životní prostředí. Proto má velký význam princip zachování zdravého životního prostředí i pro budoucí generace.

Při práci na listu jsme byli vedeni snahou zkoumat „znamení doby“ a vykládat je ve světle evangelia, jak se o tom mluví v pastorální konstituci „Radost a naděje“ 4,11. Znamením této doby, kdy u nás došlo k obrovské ekonomické, sociální a politické transformaci, je starost a odpovědnost za slabé a chudé, kteří se neumějí bránit. Církev musí vždy stát na straně chudého a slabého člověka a vidět v něm samotného Ježíše.

Špatné zkušenosti s reálným socialismem a deziluze z české cesty transformace v nás dnes vyvolávají nedůvěru sázet na víze, naděje a ideály jak v osobním, tak ve společenském měřítku. Falešné mesianismy však nesmějí být důvodem k rezignaci. Normou našeho chování je Ježíšova výzva k zásadní proměně celého života, kterou provází zvěst o přicházejícím Božím království.

Církve nesmějí k současné situaci mlčet, znamenalo by to jejich tichou spoluvinu. Jako křesťané však věříme v obrat, ve změnu poměrů, v naplnění Ježíšovy výzvy: „Hleďte nejdříve Boží království a jeho spravedlnost a všechno ostatní vám bude přidáno“ (Mt 6,33). Hořícím ohněm Hospodinovým a nadějí chudých má být v této situaci křesťanské sociální učení. Církve se musejí – vhod i nevhod – stavět proti všem nespravedlnostem dnešního světa tak, jak to ve své době dělali starozákonní proroci.

II. vatikánský koncil i světová grémia protestantských církví vyzvala křesťany, aby se důkladně vyzbrojili vědomostmi a zapojili do hospodářského, sociálního a politického života. Jen tak totiž mohou napomoci řešení sociální otázky, kterou bez evangelia a všech lidí dobré vůle vyřešit nelze. V encyklice *Fides et ratio* Svatý otec tvrdí, že „víra ve spojení s rozumem jsou jako dvě křídla, jimiž se lidský duch pozvedá k nazírání pravdy“. Rozum ochuzený o světlo evangelia riskuje, že ztratí z očí svůj konečný cíl, věčný život a víra zbavená rozumu upadá do nebezpečí, že se z ní stane mýtus nebo pověra. Nestačí jen nadšení, horlivost a dobrá vůle.

Myšlenky křesťanského sociálního učení jsou životaschopné a inspirující i pro budoucnost. Ve věku informačních a komunikačních technologií se pronikavě změní sama práce. Decentralizace a individualizace práce klade velké nároky na samostatnost, tvořivost a odpovědnost člověka.

Netvrdíme, že na všechno známe recepty. Víme, že ideální společnost a ideální stát nikdy neexistoval ani existovat nebude. Ale vydejme se s odvahou na cestu k hledání nových alternativ a nových řešení. A pakliže se najdou lidé dobré vůle a citlivého svědomí, otevře se jistě dialog a s ním i toužebně očekávaná proměna – a pokoj a dobro, za něž se modlí a pro něž pracují.“¹⁹

¹⁹ TEOLOGICKÉ TEXTY, MARTÍNEK CYRIL: Jak vznikl dokument Pokoj a Dobro – číslo 2003/4 - <http://www.teologickertexty.cz/casopis/2003-4/Jak-vznikal-dokument-Pokoj-a-dobro.html> (21.11.2009)

5.2.1 Pokoj a Dobro

Autoři dokumentu si byli dobře vědomi, že vydáním listu práce nekončí, ale že jen začíná další etapa. Ani tímto dokumentem naše práce nekončí. Ostatně zápas o sociální rozměr evangelia je trvalým závazkem církve bojující. To, co zaměštnává autory původního listu

v posledních měsících, je starost, jak změnit optiku kritické diagnózy minulosti na vizi a perspektivu práce a usilování o pokoj a dobro do budoucna. Přemýšlíme a modlíme se zejména o dary Ducha sv., které by nás vedly ke schopnosti oslovit co nejširší spektrum našich bližních, spoluobčanů věřících i těch, kdo se domnívají, že „nevěří“.

List k sociálním otázkám Pokoj a dobro nebyl napsán jako cílené, adresné poselství; mířil jak „do vlastních řad“, tak mimo církve. Redakční zpracování reakcí autorského týmu na veřejnou diskusi je již pokusem o adresnější oslovení. Otázky otevřené a kvasící v české

společnosti jsou rozděleny do několika myšlenkových celků. Začínáme úvahami „ještě naléhavěji do vlastních řad“. Pokračují otázky dialogu mezi křesťany (církve) a občanskou společností včetně její politické reprezentace. Třetí část směřuje k těm, kdo mohou ovlivnit a věnovat se kultuře podnikání a finančnictví.²⁰

5.2.2 Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě

Plenární sněm Katolické církve v České republice shrnul život a poslání křesťanů v církvi a ve světě ve stejnojmenném závěrečném dokumentu, co se týká situace a prostředí, ve kterém má být uplatňována sociální nauka církve ve vybraných článcích takto²¹:

235. Současně ale už působí vlivy nové, vyrostlé za polistopadové éry. V prvé řadě chybí dostatečně institucionálně zakotvená a přitom otevřená základna pro veřejnou diskusi o základních lidských i společenských tématech. V tomto smyslu jsme teprve na cestě k demokratické společnosti, musíme se všichni učit odpovědnému občanství v otevřené společnosti.

²⁰ Srov.: ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE: Žeň veřejné diskuse k listu Pokoj a Dobro, Praha: ČBK – 2002, strana 6 (pro vnitřní potřebu)

²¹ Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě – Závěrečný dokument Plenárního sněmu Katolické církve v ČR, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství – 2007

236. Vše pak navíc probíhá za současného nástupu tzv. třetí vlny v celé západní civilizaci, charakterizované dominujícím vlivem informačních technologií a s tím spojeným přesunem moci. Ústřední roli v naplňování náboženské potřeby lidí si v této situaci úspěšně snaží uzurpovat média, zatímco všechny tradiční instituce (rodina, škola, církev, odbory atd.) prudce ztrácejí svou autoritu.

289. Přejít od komunistického modelu státního socialismu k otevřené společnosti s tržní ekonomickou základnou se ukázal ve všech zemích bývalého sovětského bloku jako úkol nadmíru obtížný - a zpětně nahlíženo - provázený řadou zásadních chyb. U nás se již během roku 1990 zrodila koncepce, která rozhodujícím způsobem určila tvář naší společenské a ekonomické transformace. Zejména v první polovině 90. let se tato cesta těšila výrazné podpoře nejen společnosti, ale především médií i podstatné části kulturních elit. Kritika této koncepce byla spíše výjimkou a nedostávalo se jí žádného pozitivního přijetí, naopak byla ztotožňována s odmítnutím celého polistopadového vývoje. Chybou této „české cesty“ bylo nepochopení, že samotná „formální instituce vlastnictví“ - bez patřičného a ve vyspělých zemích běžného étosu poctivosti a odpovědnosti - bývá společensky ničivá. Tato ideologie se zdála osvobozovat vládnoucí politické garnitury od otázek morálky a spravedlnosti až k přesvědčení, že např. není v silách žádné vlády čelit „nespravedlnostem“ privatizace, ale že to ani není nutné.

290. Souhrnně se dá říci, že v procesu české transformace - při přechodu od jednoho typu hospodářského řádu ke druhému - došlo k narušení řádu transformace samotné. Došlo k tomu proto, že v jeho základu leželo podcenění vztahu mezi etikou a racionalitou. Převládlo přesvědčení, že etika je spojena s dodatečnými více-náklady, které si alespoň prozatím nemůžeme dovolit. List k sociálním otázkám v České republice k veřejné diskusi „Pokoj a dobro“ připravený ekumenickým týmem při České křesťanské akademii a vydaný roku 2000 ČBK, kromě kritiky „trhu bez přívlastků“, nabídl i alternativu vycházející z křesťanského sociálního učení. Veřejnou diskusi, kterou list vyvolal do roku 2002, pak shrnuje „Žeň veřejné diskuse k listu Pokoj a dobro“.

298. Jako křesťané musíme mnohem účinněji usilovat o sociální spravedlnost umožňující každému podíl na společném dobru. Jejím předpokladem je respektování lidské důstojnosti, která nemůže být závislá na pohlaví, rase nebo národnosti, ani na výkonnosti či na tělesném nebo duševním postižení. Musíme se zasazovat o reálné řešení konfliktu mezi mateřskou rolí ženy a jejím pracovním uplatněním. I když jsme přesvědčeni, že pro většinu žen je jejich mateřská role tím nejcennějším, co mohou svým životem naplnit, je nutné brát

jako svoji povinnost i to, aby se vytvářely odpovídající pracovní příležitosti také pro ty, kdo pečují o děti.

301. Naše šance je přímo úměrná naší důvěře v reálné působení Boha v dějinách a naší schopnosti spolupracovat se všemi, kteří rovněž považují za podstatné čelit sociálním a ekonomickým poměrům, které ponižují důstojnost člověka, vysmívají se účinné solidaritě, nerespektují naši zodpovědnost za budoucí generace, odvozují hodnotu všeho jen z výkonu a zisku a nadřazují soukromé zájmy společnému dobru. Pokud ostatní poznají, že nám nejde v prvé řadě o nás samotné, nýbrž o prospěch a zájem mnohem širšího společenství, věřme, že se na nás naši spoluobčané obrátí s očekáváním a důvěrou. Katolická sociální nauka je dosud opomíjenou hřívnou a odvaha k jejímu užití v realitě politiky a ekonomiky je jednou z možných cest k oživení a růstu Božího království - i v naší zemi. Její praktická aplikace potřebuje dovedení až ke konkrétním cílovým skupinám, jako jsou podnikatelé, manažeři a vedoucí na všech úrovních, odboráři a zaměstnanci; pokud to nedokážeme, zůstane poklad sociální nauky církve „zakopanou hřívnou“, za jejíž nevyužití budeme odpovídat.

253a. Obhajoba jedinečnosti a nenahraditelnosti katolické výchovy a vzdělávání pro naši společnost je součástí úkolu, který stojí před každým křesťanem. Laici ve veřejném životě mají povinnost starat se podle svých možností o takovou podobu našeho školství, která by byla v souladu s tímto pohledem nebo ho aspoň nepotlačovala.

255. Od začátku novověku začalo narůstat odcizení mezi křesťanstvím a významnými oblastmi kultury (zejména vědou) a nejspíše od poloviny 19. století vznikl mezi kulturou a církví rychle se prohlubující příkop. V právě skončeném 20. století se jen výjimečně kultura a církevní křesťanství v naší západní civilizaci přátelsky potkávaly. Většinou šlo o více méně nechápavé míjení, občas střídané církvím nepřátelským „kulturním bojem“. Nejvýrazněji se to projevilo v oblasti nových masových komunikačních forem - filmu, rozhlasu, televize a internetu. Je příznačné, že většina umělců či lidí kulturně angažovaných ve prospěch křesťanství se v prostoru vlastních církví netěšila velké důvěře, mnohdy musela marně obhajovat vlastní „pravověrnost“ a mezi „svými“ nezřídka končila jako cizinci. Po II. vatikánském koncilu se ze strany církve učinilo mnohé, aby se tento oboustranně nepříznivý stav změnil.

256. V našich českých poměrech pak toto odcizení násobí další faktory:

- a. historická traumata z dlouhodobě neřešených konfliktů mezi národní (českou) a církevní (římskokatolickou) identitou,
- b. vyhnání významné části křesťanské, především katolické kulturní elity do exilu po 2. světové válce či její násilná likvidace,
- c. hluboká náboženská i duchovní nevzdělanost velké většiny současných obyvatel naší země (do značné míry to platí i o příslušnících tradičních církví).

6 Výzkum vyučování katolické sociální nauky

Kompendium sociální nauky církve ve svém článku 528 poukazuje na skutečnost, že sociální nauka církve není vyučována odpovídajícím způsobem a že se tento nedostatek projevuje následně v konkrétním jednání: „Sociální nauka církve je neopomenutelnou součástí úplné křesťanské formace. Naléhavost, s níž učitelský úřad tuto nauku předkládá jako inspirativní pramen apoštolátu a sociálního působení, vychází z přesvědčení, že tato nauka představuje jedinečný zdroj formace. Především laici, kteří se různým způsobem angažují v politice a v sociální oblasti, nutně potřebují přesnější znalost sociální nauky církve. Toto naukové dědictví není odpovídajícím způsobem vyučováno ani dostatečně známo, a i proto se neprojevuje přiměřeně v konkrétním jednání.“²²

Povinnost vyučovat sociální nauku církve potom stejný dokument ukládá v článku 532: „Katolické výchovné a vzdělávací instituce mohou a mají vykonávat velmi cennou formační službu tím, že se zvláštním způsobem věnují dílu inkulturace křesťanského poselství, což je plodné setkávání mezi evangeliem a různými druhy vědění. Sociální nauka církve je nutným prostředkem účinné křesťanské výchovy k lásce, spravedlnosti a míru a přispívá rovněž k zrání vědomí o mravních a společenských povinnostech v různých kulturních a profesních oblastech.“²³

Podobně a do větší hloubky se výukou katolické sociální nauky, resp. studiem a výukou sociální nauky v přípravě na kněžství zabývá článek Sociální nauka církve, povinná součást výchovy²⁴, uveřejněný v Teologických textech číslo 1990/1 na straně 30. Ten mimo jiné uvádí: „Sociální nauka má také vlastní metodologii postupující ve třech fázích: vidět (studium problematiky), posuzovat (její interpretace) a jednat. Každý věřící má tuto nauku církve položit jako základ své životní moudrosti a zkušenosti a uvést ji tak do konkrétních činů a konkrétní angažovanosti. Závažnou součástí této metody je adekvátní rozlišování, bez něhož nelze uvést zásady a směrnice smysluplně do praxe. Toto rozlišování vede celé křesťanské společenství i každého jednotlivě, aby zkoumali znamení času a aby interpretovali skutečnost ve světle evangelijního poselství. Toto rozlišování je hledáním a ověřováním pravdy, vede k nalezení skutečných příčin sociálního zla, zejména nespravedlnosti, k objektivnímu hodnocení sociální skutečnosti a napomáhá při konkrétní volbě řešení, vedoucího k nezbytným politickým, ekonomickým a kulturním změnám. V

²² PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR: Kompendium sociální nauky církve, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008 – článek 528, str. 336

²³ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR: Op. cit. – článek 532, str. 338

²⁴ Jedná se o dokument přibližující Směrnici pro studium a výuku sociální nauky církve v přípravě na kněžství vydanou 27. června 1989 Kongregací pro katolickou výchovu.

posledku toto rozlišování přispívá nejen k řešení místních, regionálních či celosvětových otázek, ale i k „odhalení Božího spásného plánu, uskutečněného v Kristu.“ Toto rozlišování se musí vyznačovat věrností jak evangelijním zdrojům, tak i učitelskému úřadu církve a odpovědným pastýřům.

Sociální nauka církve se musí opírat o solidní teologii a filosofii. Zejména o antropologii vycházející z Písma, kde se hovoří o člověku jako „Božím obrazu“, o lásce, o Božím synovství, o novém bratrství v Kristu, o svobodě Božích dětí, o důstojnosti lidské osoby, o povolání každého člověka k věčnému životu apod. Tyto zjevené skutečnosti mají spojitost s principy rozumu — odtud nutnost i solidní filozofické reflexe, která má hledat objektivní normy lidského mravního jednání. To se týká nejen individuálního, ale i společenského a mezinárodního života. Také výsledky pozitivních vědeckých disciplín jsou důležitým pomocníkem. Dialog křesťanské sociální etiky s humanitními vědami je nutný.

Sociální nauka církve, prostředkující mezi evangeliem a konkrétní skutečností člověka a společnosti, potřebuje, aby byla neustále zesoučasňována a schopná odpovídat na nové situace ve světě i dějinách. Jde tedy o vývoj sociální nauky církve. Ten je patrný na celé škále otázek a řešení, jak se ozývaly z papežských dokumentů od Lva XIII. až k Janu Pavlu II. (*resp. Benediktu XVI – pozn. aut.*) je to však vývoj kontinuální.

Církev uznává autonomii politického společenství, ale zachovává si svá práva a povinnosti vyučovat svoji sociální nauku. Pokračuje tak v misii Kristova spasitelského působení, poslušná příkazu kázat evangelium všem národům a sloužit všem lidem i sociálním skupinám či třídám, které pociťují nutnost změn a reforem pro zlepšení svých životních podmínek.²⁵

Z uvedených citací je zřejmý oprávněný zájem církve o výuku sociálního učení jak ve školství na všech vzdělávacích stupních, tak v laickém formačním hnutí. Jak je tento zájem naplňován v praxi, konkrétně ve výuce katolických středních škol, bylo předmětem šetření autora.

6.1 Popis zkoumaného vzorku

Autor vzal za referenční vzorek seznam všech středních škol jejichž zřizovatelem je církev²⁶. Z rejstříku škol vedeným Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy vybral ty subjekty, které mají jednak jako zřizovatele církev a dále jsou deklarované jako střední

²⁵ TEOLOGICKÉ TEXTY: 1990/1: Sociální nauka církve, povinná součást výchovy, s. 30
<http://www.teologicketexty.cz/casopis/1990-1/Socialni-nauka-cirkve-povinna-soucast-vychovy/30>
(23.10.2009)

²⁶ Dle seznamu na MŠMT <http://rejskol.msmt.cz/> (16/11/2009)

školy, gymnázia nebo konzervatoře. Získal tak přehled 42 subjektů – referenční vzorek, na kterém dále zkoumal úroveň a zda-li vůbec je vyučována katolická sociální nauka:

IČ	Název	Adresa
226611	Arcibiskupské gymnázium v Kroměříži	Kroměříž, Pilařova 3
46070109	Biskupské gymnázium Krupka 1 - Bohosudov	Krupka 1 – Bohosudov, Koněvova 100
532525	Biskupské gymnázium Brno	Brno, Barvičova 85
45473951	Biskupské gymnázium Letovice	Letovice, Tyršova 336
61942839	Církevní gymnázium Německého řádu, spol. s r.o.	Olomouc, Nešverova 693/1
838144	Konzervatoř Evangelické akademie	Olomouc, Wurmova 13
44053916	Cyrilometodějské gymnázium a mateřská škola v Prostějově	Prostějov, Komenského 17
70240655	Církevní základní škola, SŠ a mateřská škola	Český Těšín, Frýdecká 34
838811	Církevní střední odborná škola Bojkovice	Bojkovice, Husova 537
62159101	Střední zdravotnická škola Evangelické akademie	Brno - Líšeň, Šimáčkova 1
47274751	Gymnázium Varnsdorf	Varnsdorf, Střelecká 1800
47611162	Dívčí katolická SŠ	Praha 1, Platněřská 4
641065	Dívčí katolická SŠ a mateřská škola	Kolín III, Legerova 28
44846738	Arcibiskupské gymnázium	Praha 2, Korunní 2
70940444	Stojanovo gymnázium, Velehrad	Velehrad č. 1, Plzeň, Mikulášské nám. 15
40527867	Církevní gymnázium Plzeň	
16628144	Střední pedagogická škola a Střední zdravotnická škola svaté Anežky České	Odry, 1. máje 37
71341064	Gymnázium Suverénního řádu maltézských rytířů ve Skutči	Skuteč, Vítězslava Nováka 584
68941811	Církevní konzervatoř Opava	Opava, Beethovenova 1

IČ	Název	Adresa
60162961	Křesťanské gymnázium	Praha 10 - Hostivař, Kozinova 1000
44065663	Katolické gymnázium Třebíč	Třebíč, Otmarova 22
64329984	Cyrilometodějské gymnázium a střední odborná škola pedagogická Brno	Brno, Lerchova 63
45331227	Církevní střední odborná škola Spálené Poříčí	Spálené Poříčí, Zámecká 1
666122	Biskupské gymnázium J. N. Neumanna a Církevní základní škola	České Budějovice, Jirsíkova 5
48551694	Dvouletá katolická SŠ	Praha 8 - Karlín, Vítkova 12
845388	Biskupské gymnázium v Ostravě	Ostrava - Poruba, Karla Pokorného 1284
189391	Střední odborná škola sociální - Evangelická akademie	Náchod, Kladská 335
43379486	Biskupské gymnázium	Žďár nad Sázavou, U Klafárku 3
71341072	Biskupské gymnázium Bohuslava Balbína a Základní škola a mateřská škola Jana Pavla II. Hradec Králové	Hradec Králové, Orlické nábřeží 1
46406735	Církevní gymnázium sv. Voršily	Kutná Hora, Poděbradova 288
45247226	Evangelická akademie - VOŠ sociální práce a střední odborná škola	Praha 4, Hrusická 2537
27681866	Církevní střední zdravotnická škola s.r.o.	Brno, Grohova 14/16
69780111	Lauderova mateřská škola, základní škola a gymnázium při Židovské obci v Praze	Praha 2, Belgická 25
70806209	Mateřská škola, základní škola speciální a praktická škola Diakonie ČCE Rolnička Soběslav	Soběslav, Mrázkova 700
48897094	SŠ gastronomická Adolpha Kolpinga	Žďár nad Sázavou, U Klafárku 3
71197541	Základní škola speciální a praktická škola Diakonie ČCE Čáslav	Čáslav, Komenského náměstí 140

IČ	Název	Adresa
638714	Církevní střední zdravotnická škola Jana Pavla II.	Praha 2, Ječná 33
45768561	Střední odborná škola sociální svaté Zdislavy	Praha 2, Ječná 33
380661	Střední odborná škola sociální u Matky Boží Jihlava	Jihlava, Fibichova 978
60557095	Dvouletá katolická SŠ Brno	Modřice, Masarykova 147
68209371	Církevní základní škola speciální a Praktická škola Rváček	Lomnice nad Popelkou, Rváčov 29
N9999999	Evangelické gymnázium	Třinec, Kinská 48

Poznámka k uvedené tabulce:

Posledně dvě jmenované školy se nepodařilo dohledat (ani jejich kontakty na internetu nebyly v době zpracování k dispozici), autor je proto z dalšího zpracování vyřadil a dále pracoval pouze se zbývajících 40 subjekty.

6.2 Popis výzkumné metody

Jako metodu zjišťování výuky katolické sociální nauky na vybraném vzorku autor zvolil anketu vyhodnocovanou podle předem daných kritérií:

6.2.1 Zvolené otázky

Jednotlivé subjekty měly odpovědět na dvě anketní otázky:

1. Je katolická sociální nauka nebo její část zahrnuta v závěrečných zkuškových otázkách studentů Vaší školy?
2. Seznámí se studenti v průběhu studia s encyklikou Centesimus annus?

Důvody pro volbu formátu dvou otázek coby způsobu zjišťování byly následující:

- při vhodné formulaci umožňují jednoznačné odpovědi ano, ne,
- zpracování odpovědi tazatele výrazně časově ani jinak nezatěžuje a zpravidla je tedy ochoten odpovědět,
- anketa je realizovatelná formou elektronické korespondence,
- časová dotace na realizaci a vyhodnocení ankety je relativně nízká,

- obdobně je tomu s náklady na realizaci ankety.

Důvody pro volbu právě těchto dvou otázek byly následující:

V případě první otázky se autor záměrně vyhnul termínu maturita, maturitní otázky protože dvouleté studium je zakončováno závěrečnou zkouškou, nikoli maturitou. Formulace „závěrečné zkouškové otázky školy“ je universální jak pro dvouleté studium, tak pro čtyřleté studium, víceletá gymnázia i konzervatoře.

Druhá otázka je záměrně pokládána na znalost nikoli poslední encykliky z oblasti katolické sociální nauky, kterou je papežem Benediktem XVI. vydaná encyklika Caritas in Veritate²⁷. Tím se autor vyhnul potenciálnímu zkreslení výsledků daným určitou popularitou nové encykliky nového papeže při zachování významově stále aktuálního dokumentu katolické sociální nauky jakým nepochybně encyklika Jana Pavla II. Centesimus Annus²⁸ je.

6.2.2 Kritéria a interpretace

Úroveň a existenci výuky katolické sociální nauky na církevních středních školách autor kategorizoval do tří stupňů:

- úplná výuka,
- částečná výuka,
- nevyučuje se.

Z textu otázek uvedených v bodu 6.2.1 - Zvolené otázky je zřejmé, že odpovědi na ně mohou být v zásadě pouze kladné nebo záporné. Zde uvedené stupně úrovně výuky katolické sociální nauky na církevních středních školách autor z odpovědí respondentů určoval podle následujícího klíče:

- za subjekty, kde je úplná výuka katolické sociální nauky, považoval ty, které na obě položené otázky odpověděly kladně,
- byla-li jedna odpověď kladná a jedna záporná, považoval respondenta za subjekt, kde je katolická sociální nauka vyučována částečně,

²⁷ Srov.: ZDE, kapitola 4.4

²⁸ Srov.: ZDE, kapitola 4.3

- v případech, kde byly obě odpovědi záporné, byl dotazovaný subjekt považován za takový, kde se katolická sociální nauka nevyučuje.

6.3 Sběr dat

Po nezbytné personifikaci subjektů uvedených v bodu 6.1 - Popis zkoumaného vzorku, tj. po zjištění jmen ředitelů či ředitelek škol a jejich e-mailových adres, proběhlo dne 6.5.2010 jejich oslovení s žádostí o odpovězení zaslaných otázek. Školám, které neodpověděly, adresoval autor stejnou výzvu opakovaně dne 15.6.2010.

Celkem odpovědělo 26 subjektů, 14 škol neodpovědělo ani na opakovanou výzvu.

Podstatná část odpovědí byla naprosto jednoznačná v intencích ano, ne. Část odvodí však jednoznačná nebyla. Respondenti uváděli odpovědi typu:

- *žáci se s encyklikou Centesimus Annus seznámí v rámci všeobecného výkladu a to s jejími charakteristickými znaky,*
- *jsme evangelická škola,*
- *ad1) ne pro všechny jen pro ty studenty, kteří se rozhodnou maturovat z předmětů s odpovídajícím obsahem (v našem případě náboženství, religionistika nebo základy spol. věd)*
- *Žáci se ve 4. ročníku obecně seznámí s katolickým SUC, případně s existencí sociálních encyklik jako např. Rerum Novarum, Laborem Excercens, Qudragessimo Anno či Centessimus Annus. S encyklikami se seznamují jen velmi okrajově, podle situace často neuvádím ani názvy. Z hlediska předmětu je pro mě podstatnější obsah, který se snažím zhruba během jedné či dvou hodin naznačit.*
- *(...) naši studenti jsou seznámeni s katolickou sociální naukou i s encyklikou CA, v závěrečných okruzích odborné zkoušky se však jako samostatná otázka nevyskytuje.*

Takto neurčité a nejednoznačné odpovědi autor převedl podle převažujícího obsahu a významu na odpovědi jednoznačné. Tedy každému subjektu přiřadil hodnotu ano či ne. Dále autor do vyhodnocování dat zavedl předpoklad, že ti kteří neodpověděli tak učinili proto, že se katolická sociální nauka na jejich škole ani nevyučuje ani nezařazuje do závěrečných zkouškových otázek. Takovým respondentům potom přiřadil záporné odpovědi na obě otázky.

6.4 Výsledky výzkumného šetření

Výsledky provedeného šetření, odpovědi jednotlivých subjektů na zadané otázky i celkové vlastní vyhodnocení autor nejprve uspořádal tabulkovou formou²⁹, potom výsledky interpretoval slovně a nakonec takto interpretované výsledky doplnil o přehledné grafické vyjádření výsledků výzkumu.

Autor vybral ty subjekty, jejichž alespoň jedna odpověď na položené otázky byla ano. Vypsal je do tabulky a doplnil v ní sloupec, kde je počet kladných odpovědí uveden:

Název	otázka číslo		počet odpovědí „ANO“
	1	2	
Biskupské gymnázium Brno	ANO	ANO	2
Církevní střední odborná škola Bojkovice	ANO	ANO	2
Církevní gymnázium Plzeň	ANO	ANO	2
Církevní konzervatoř Opava	ANO	ANO	2
Arcibiskupské gymnázium	NE	ANO	1
Křesťanské gymnázium	ANO	NE	1
Katolické gymnázium Třebíč	NE	ANO	1
Střední odborná škola sociální - Evangelická akademie	ANO	NE	1
Biskupské gymnázium Bohuslava Balbína a Základní škola a mateřská škola Jana Pavla II. Hradec Králové	NE	ANO	1
Evangelická akademie - VOŠ sociální práce a střední odborná škola	NE	ANO	1

Poznámka k uvedenému přehledu:

Ve dvou případech respondenti odpověděli tak, že jejich studenti z katolické sociální nauky sice skládají závěrečné zkoušky, během studia se však s encyklikou Centesimus annus

²⁹ Konkrétní odpovědi jednotlivých škol jsou uvedené v příloze.

neseznání. V obou případech byla zaslána lakonická odpověď ANO, NE. Autor předpokládá, že zde došlo k administrativní chybě, když odpovědi měly být uvedené v opačném pořadí. Z hlediska vyhodnocování toto pravděpodobně chybné pořadí však nemá na výsledky vliv, a proto autor uvedené odpovědi bez dalšího ponechal tak, jak byly zaslány.

V uvedeném přehledu autor abstrahoval od konkrétních subjektů a vyčíslil počet subjektů podle hodnoty jejich odpovědí na zadané otázky. Výsledky po té vyjádřil procentním počtem. Tím získal výsledky za každou otázku samostatně:

Odpověď	Otázka číslo			
	1	2	1	2
	absolutně		v % vyjádření	
ANO	6	8	15%	20%
NE	34	32	85%	80%
Celkem	40	40	100%	100%

tabulka 1: Odpovědi na anketní otázky (absolutně a v % vyjádření)

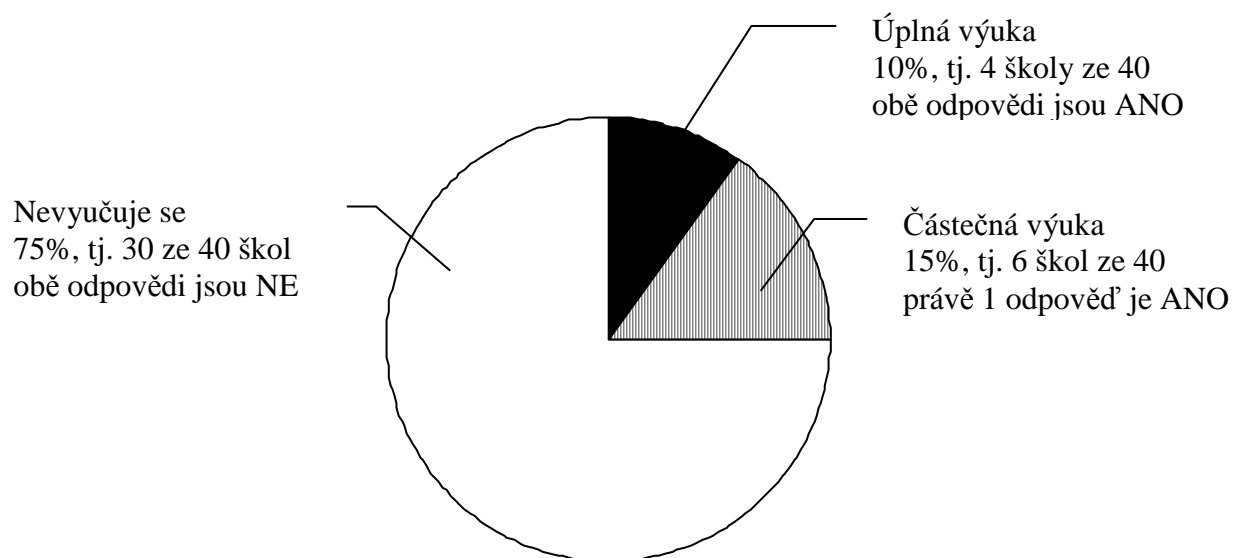
Ze stejného přehledu autor za použití kritérií uvedených v bodu 6.2.2 - Kritéria a interpretace sestavil výsledný přehled o počtu škol podle úrovně výuky katolické sociální nauky. Absolutní hodnoty následně přepočtl na procentuelní vyjádření a výsledek zaznamenal do následující tabulky:

	kritérium (odpověď)	počet škol	%
Úplná výuka	(2 × ANO)	4	10%
Částečná výuka	(1 × ANO)	6	15%
Nevyučuje se	(2 × NE)	30	75%
Celkem		40	100%

tabulka 2: Výuka katolické sociální nauky na církevních středních školách

Ze zde uvedených výsledků je zřejmé, že 10 % středních církevních škol katolickou sociální nauku vyučuje i zkouší v závěrečných otázkách ověřujících znalosti studentů, 15 % škol se věnuje výuce katolické sociální nauky částečně a plných 75 % škol se výuce katolické sociální nauky nevěnuje vůbec.

Výsledek šetření je dobře čitelný i v grafickém vyjádření:

Graf 1: Výuka katolické sociální nauky na středních církevních školách

7 Souhrn

Pro přehlednost autor na tomto místě uvádí souhrn základních myšlenek popsaných v předchozích kapitolách:

- Základním motivem, na jehož základě církev požaduje angažování pro obecné dobro a sociální spravedlnost, je specificky křesťanská láska, láska k bližnímu.
- Obsahy církevní sociální nauky mají zásadně filozofický charakter.
- Zatímco pro liberalismus je základní hodnotou svoboda, pro socialismus rovnost, v případě katolické sociální nauky je základní hodnotou osoba.
- Trvalé zásady sociální nauky církve představují skutečné a pravé sloupy katolického sociálního učení, Jsou to zásady důstojnosti lidské osoby, společného dobra, subsidiarity a solidarity.
- Zásady sociální nauky církve ve svém souhrnu představují prvotní výklad pravdy o společnosti. Tato pravda zve každého ke spolupráci se všemi ostatními ve svobodě a plné zodpovědnosti.
- První encyklikou reprezentující začátek katolické sociální nauky byla encyklika Lva XIII Rerum Novarum o dělnické otázce. Významný rozvoj zaznamenala katolická sociální nauka za pontifikátu Jana Pavla II. Zatím poslední encyklikou je dokument vydaný papežem Benediktem XVI Caritas in Veritate.
- Dokumenty magistéria týkající se katolické sociální nauky nepodléhají dogmatu o neomylnosti papeže. Jsou dále rozpracovávány biskupy jednotlivých zemí tak, aby řešily bezprostředně nejtěžší sociální problémy daného státu a naznačovaly možnosti jejich řešení.
- Pro Českou republiku je stěžejním dokumentem pastýřský list České biskupské konference Pokoj a Dobro a dále vybrané články závěrečného dokumentu Plenárního sněmu Katolické církve Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě.
- Kompendium sociální nauky církve poukazuje na skutečnost, že sociální nauka církve není vyučována odpovídajícím způsobem.
- To se potvrdilo i výzkumem vyučování katolické sociální nauky na církevních středních školách, kdy bylo zjištěno, že výuce se plně věnuje 10% škol, částečně 15% škol a 75% škol se výuce katolické sociální nauky nevěnuje vůbec.

8 Jiné pohledy na katolickou sociální nauku

Katolickou sociální nauku coby systém uspořádaných skutečností můžeme nepochybně nahlížet prizmatem multi-dimenzionální krychle dané úrovní či způsobem užití jejích dokumentů a principů. Autorem zvolený přístup zakotvení katolické sociální nauky nejprve ve filosofickém a teologickém kontextu, dále její formování z hlediska historicko-spoločenských poměrů a následné její aplikování v národnostních podmínkách až k výuce na středních církevních školách v České republice je pouze jedním z mnoha pohledů. Dokazuje to i řada dalších dokumentů akcentovaných jiným směrem.

Na důkaz zde uvedeného a pro inspiraci zde autor uvádí několik příkladů ve formě citací vybraných textů:

Podmínky a způsob šíření katolické sociální nauky dále rozvádí např. Raimondo Spinazzi v knize Sociální kodex církve, kde píše: „Samozřejmě bude nutné rozlišovat mezi sociální naukou (nebo etikou nebo mravoukou) na úrovni církevního učení, jenž se nachází hlavně v papežských a konciliárních dokladech, ale také v dokladech synodů a v samém řádném učení biskupů ve společenství se sv. Otcem, a sociální naukou nebo politickou teologií nebo také „sociální naukou“, jako lze vypracovat na úrovni bádání, reflexe a vědeckého (a pak pastorálního) vyučování, a jenž je pěstována katolickými badateli systematickým způsobem a obvykle v užším vztahu k různým sociálním vědám.“³⁰

Užití katolické sociální nauky v evropských poměrech, práce biskupů v Americe nebo postavení katolické sociální nauky v mezinárodních hospodářských vztazích můžeme vystopovat v následujících textech:

„V evropských poměrech tedy subsidiární princip naruší regionální a národní kompetence, ale posiluje je.“³¹

„V zemích Východní Evropy, kde dosud přetrvával socialistický hospodářský a společenský řád, existuje nyní snaha vytvořit nové základy, na nichž lze vybudovat výkonné hospodářství a současně i spravedlivý sociální řád. Rozhodující je zde nové uspořádání vlastnických vztahů. Toto nové uspořádání bude úspěšné pouze tehdy, převládne-li ve vedoucích kruzích, u společensky relevantních skupin a celého národa společné vědomí toho, jaký význam náleží soukromému vlastnictví a vlastnickým vztahům

³⁰ SPIAZZI RAIMONDO: Sociální kodex církve, Brno: Sursum – 1993, strana 29

³¹ OCKENFELS WOLFGANG: Evropský sociální řád a subsidiarita, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury – 1997, strana 14

a jak musí být tyto vztahy vybudovány a uspořádány ve smyslu sociální spravedlnosti. (...) Zda se hospodářská a sociální reforma v Rusku a ve východoevropských zemích podaří, záleží v prvé řadě na lidech, na jejich ochotě pracovat, na jejich kvalifikovaném výkonu a podnikatelských schopnostech. Jakkoli nezbytné je pro hospodářství kapitálové vybavení, protože na zavedení velmi moderních a kvalitních strojů závisí produktivita práce, bylo by přece mylné očekávat obnovu hospodářství v první řadě od kapitálu. Sebevětší kapitálová vybavenost závodů a podniků nemůže nahradit člověka a jeho pracovní výkon. (...) Ve svobodných společnostech neexistuje srovnatelný monopol moci. Stát sice odpovídá za rámcové podmínky hospodářství, ale není nositelem hospodářského dění. Ve výrobním procesu neurčují cíle, co a kolik se má vyrobit, úředníci, ale podniky a závody, které zjišťují potřeby lidí podle poptávky na trhu. Rovněž pracovní a platové podmínky nejsou stanoveny státními úřady, ale dohodnuty zúčastněnými, zaměstnavateli a zaměstnanci. Svobodný hospodářský růst spočívá na instituci soukromého vlastnictví, která vlastníkům umožňuje a opravňuje je k hospodářským rozhodnutím nezávisle na politické moci.³²

„Komunistický režim oslavoval práci jako matku pokroku. Plně si však práci podřídil, aniž měl schopnost organizovat ji alespoň tak, aby to vedlo k přijatelnému fungování ekonomiky. Nedokázal v dostatečné míře zajišťovat ani obnovu zastaralého výrobního zařízení a opotřebovávaného strojového parku ani krýt potřebu finančních prostředků na žádoucí rozvoj hospodářství.“³³

„Zcela jinak posupují již několik let američtí biskupové. Dokument z r. 1986 Hospodářská spravedlnost pro všechny – pastýřský list o katolické sociální nauce a americkém hospodářství vzbudil větší mezinárodní pozornost a ohlas, než kterékoliv jiné vyhlášení biskupů. Originální na něm není ani tolik konkretizace obsahu katolické sociální nauky z amerického pohledu, nýbrž neobvyklý způsob, který tomu předcházal. Připomíná chytře vymyšlenou marketingovou strategii: „Spotřebitelé“ zde mohou spolurozhodovat o požadovaném „zboží“. Adresáti jsou zároveň spoluvůrci toho, podle čeho se mají řídit.“³⁴

„Pro mezinárodní hospodářské vztahy jsou významné především následující zásady katolické sociální nauky: 1) Zajištění lidské důstojnosti, tj. antropocentrická tendence, 2)

³² RAUSCHER ANTON: Soukromé vlastnictví ve službách pracujícího člověka, Praha: Česká křesťanská akademie – 1995, strana 5, 6 a 7

³³ VYMĚTALÍK BEDŘICH, HENGSBACH FRIDHELM, ADAMS FRANK, HANSEN GARY: Cesta k člověku – aktuální otázky tržní společnosti a křesťanská etika, Praha: Nezávislé odborové sdružení práce a svoboda – 1993, strana 23

³⁴ OCKENFELS WOLFGANG: Katolická sociální nauka, Praha: Zvon – 1994, strana 47

universální určení statků, které zahrnuje angažovanost v rámci chudých, 3) jednota lidstva, která předpokládá trans-nacionální obecné blaho.“³⁵

Pohled státního zřízení a jeho vztah ke katolické sociální nauce lze vystopovat třeba v následujících textech: „Ačkoliv se katolická církev během devatenáctého a počátkem dvacátého století postavila proti liberalismu *jako ideologii*, pozvolna dospěla k tomu, že podporuje morální působnost liberálních *institucí*. Jasněji řečeno, dospěla k podpoře institucí k podpoře institucí lidských práv. Ale dospěla také – pomaleji – k podpoře institucí demokracie a hospodářského rozvoje orientovaného na trh. (...) Mezi katolickou vizí sociální spravedlnosti a liberálními institucemi, které v tomto ubohém a porušeném světě umožnily lidskému duchu lépe než jiné instituce dosáhnout rozkvětu, vládne hluboký soulad (přestože ne totožnost). Katolické sociální myšlení, které se učí ze zkušenosti bude v tomto směru téměř jistě pokračovat.“³⁶ „(...) stále více zemí se přiklání k sociálnímu tržnímu hospodářství, které se ve Spolkové republice Německo může vykázat světově uznávanými výsledky. Je to takový hospodářský řád, o němž kardinál Josef Höffner opakovaně tvrdil, že nezná žádný jiný hospodářský řád, který by teoreticky i prakticky více odpovídal katolické sociální nauce.“³⁷

Naopak meze sociálního státu zdůrazňuje Manfred Spieker ve své knize Sociální stát a jeho krize, když říká: „Sociální stát má zcela jistě určité meze, a to nejen pokud jde o financování, ale i vzhledem k legitimitě, a to znamená obecnému blahu, kterému má sloužit, které však může i poškodit. (...) Přetrvávající debata o mezích sociálního státu či dokonce o jeho krizi signalizuje nejen, že systém sociálních dávek je nedokonalý, ale také, že musí být stále znovu konfrontován s cíli a normami sociálního státu. Systém sociálních dávek se musí přizpůsobovat sociální proměně společnosti. Musí odpovídat novým problémům a nouzovým situacím.“³⁸

Nakonec jako příkladný a potřebný pokus řešit vztah katolické sociální nauky a vědy lze uvést knihu českých autorů Petra Fialy, Jiřího Hanuše a Jana Vybírala Katolická sociální nauka a současná věda. Ti mimo jiné konstatují: „Proto je jistě na místě nebrat na lehkou váhu výtku, že katolická církev, zvláště v dokumentech druhého vatikánského koncilu, zdůraznila autonomii vědy a důležitost vědeckého poznání, ale tuto tezi vztáhla v praxi

³⁵ SPIEKER MANFRED: Katolická sociální nauka a sociální tržní hospodářství, Praha: Česká křesťanská akademie – 1996, strana 69

³⁶ NOVAL MICHAEL: Katolické sociální myšlení a liberální instituce, Praha: Portál – 1999, strana 23

³⁷ PESCHKE KARL-HAENZ: Hospodářství z křesťanského pohledu, Praha: Česká křesťanská akademie – 1996, strana 5

³⁸ SPIEKER MANFRED: Sociální stát a jeho krize, Praha: Česká křesťanská akademie – 1996, strana 51

především na přírodní vědy, zatímco její akceptace poznatků společenských věd přichází jen velmi pomalu a s mnoha obtížemi. (...) hlavním cílem je zkoumat, do jaké míry odpovídají stanoviska současné katolické sociální nauky aktuálnímu poznání příslušných vědních disciplín.“³⁹

Uvedený výčet si v žádném případě nečiní nároky na úplnost oblastí užití katolické sociální nauky a již vůbec ne na úplnost dokumentů, které se katolickou sociální naukou zabývají. Má být příkladem jiných pohledů na sociální nauku církve, než toho, který zvolil autor. V tomto smyslu jej lze považovat za inspiraci k dalšímu studiu.

³⁹ FIALA PETR, HANUŠ JIŘÍ, VYBÍRAL JAN: Katolická sociální nauka a současná věda, Praha: Vyšehrad, 2004 – strana 9

Závěr

V úvodu bylo řečeno, že katolická sociální nauka je vědním oborem. Jako taková má tedy svoji metodologii charakterizovanou třemi základními kroky: vidět – hodnotit – jednat. Znamená to analyzovat problémy společnosti, následně interpretovat poznanou skutečnost ve světle křesťanského učení a poté vyzvat k činům, inspirovat k jednání, ke konkrétní volbě cílů a prostředků.

Předkládaná práce je jedním z mnoha dílů katolické sociální nauky a jejího uplatňování v praxi.

Po všeobecném úvodu popisuje sociální nauku církve zužujícím se pohledem od jejího filosofického a teologického zakotvení přes její formování v historicko-společenských souvislostech, přes aplikaci katolické sociální nauky v národnostních podmínkách, až po detailní výzkum vyučování této nauky na církevních středních školách v České republice. Aplikuje tak první krok metodologie tím, že katolickou sociální nauku ukazuje – předkládá „k vidění“ – v širších souvislostech a na různých úrovních jejího vzniku a užití. Tím současně nepřímou dokumentuje oprávněnost až nutnost její aplikace do každodenního praktického života křesťanů a skrze ně potom dále do společnosti.

Významově stěžejním přínosem práce je ono „hodnotit“, tedy druhý krok zde zmiňované metodologie vědního oboru katolická sociální nauka, uskutečněné v podobě výzkumu uplatňování katolické sociální nauky v osnovách českých církevních škol. Autor prověřil všechny střední školy registrované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, jejichž zřizovatelem je církev. Zjišťoval, zda je katolická sociální nauka nebo její část zahrnuta v závěrečných zkouškových otázkách studentů a zda se studenti v průběhu studia seznámí s encyklikou *Centesimus annus*. Z odpovědí představitelů škol potom dovodil, že 10 % středních církevních škol katolickou sociální nauku vyučuje i zkouší v závěrečných otázkách ověřujících znalosti studentů, 15 % škol se věnuje výuce katolické sociální nauky částečně a plných 75 % škol se výuce katolické sociální nauky nevěnuje vůbec.

Takový výsledek dle autora nezaručuje dostatečné uvádění katolické sociální nauky do praxe a její šíření ve společnosti vzhledem k významu, jaký má. Zlepšení šíření nauky by mohlo přispět nejen křesťanům správně „číst znamení doby“, správně se orientovat v otázkách práce, společnosti, rodiny i mezinárodních vztahů a ekonomiky, ale i k naplnění života poznáním osvíceným vírou.

Přáním autora předkládané práce tak je, aby tato přispěla k realizaci třetího kroku metodologie, tj. k onomu „jednat“, ať již např. formou dalšího podrobnějšího výzkumu vyučování katolické sociální nauky, propracováním návrhu cyklu katolické sociální nauky na středních školách nebo jakýmkoli jiným způsobem.

Ve víře a s pokorou ji proto autor odevzdává akademickým autoritám, kolegům studentům i angažované veřejnosti.

Seznam použitých zkratk

V práci jsou použity zkratky knih Písma svatého podle ekumenického překladu:

Mt - Evangelium podle Matouše

Seznam literatury

Prameny:

PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR: Kompendium sociální nauky církve, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008

Sekundární literatura:

BENEDIKT XVI: CARITAS IN VERITATE, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009

BIBLE, Český ekumenický překlad, Praha: Česká biblická společnost, 2004

DRUHÝ Vatikánský sněm: Dokumenty, Řím: Polygrafické závody PRO, 1983

FIALA Petr, HANUŠ Jiří, VYBÍRAL Jan: Katolická sociální nauka a současná věda, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004

NOVAK Michael: Katolické sociální myšlení a liberální instituce, Praha: Česká křesťanská akademie, 1999

OCKENFELS Wolfgang: Evropský sociální řád a subsidiarita, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997

OCKENFELS Wolfgang: Katolická sociální nauka, Vimperk: Zvon, 1994

PESCHKE Karl-Heinz: Hospodářství z křesťanského pohledu, Praha: Česká křesťanská akademie, 1996

RAUSCHER Anton: Soukromé vlastnictví ve službách pracujícího člověka, Praha: Česká křesťanská akademie, 1995

SPIAZZI Raimondo: Sociální kodex církve, Brno: Sursum, 1993

SPIEKER Manfred: Katolická sociální nauka a sociální tržní hospodářství, Praha: Česká křesťanská akademie, 1996

SPIEKER Manfred: Sociální stát a jeho krize, Praha: Česká křesťanská akademie, 1996

Sociální pastýřské listy, Praha: Česká křesťanská akademie, 1998

VYMĚTALÍK Bedřich, HENGSBACH, Friedhelm, ADAMS F. T., HANSEN G.B.: Cesta k člověku – aktuální otázky tržní společnosti a křesťanská etika, Praha: Nezávislé odborové sdružení Práce a svoboda, 1993

Příloha

Odpovědi respondentů

IČ	název	otázka 1	otázka 2
226611	Arcibiskupské gymnázium v Kroměříži		
46070109	Biskupské gymnázium Krupka 1 - Bohosudov	NE	NE
532525	Biskupské gymnázium Brno	ANO	ANO
45473951	Biskupské gymnázium Letovice	NE	NE
61942839	Církevní gymnázium Německého řádu, spol. s r.o.	NE	NE
838144	Konzervatoř Evangelické akademie		
44053916	Cyrlometodějské gymnázium a mateřská škola v Prostějově		
70240655	Církevní základní škola, SŠ a mateřská škola	NE	NE
838811	Církevní střední odborná škola Bojkovice	ANO	ANO
62159101	Střední zdravotnická škola Evangelické akademie		
47274751	Gymnázium Varnsdorf		
47611162	Dívčí katolická SŠ		
641065	Dívčí katolická SŠ a mateřská škola	NE	NE
44846738	Arcibiskupské gymnázium	NE	ANO
70940444	Stojanovo gymnázium, Velehrad	NE	NE
40527867	Církevní gymnázium Plzeň	ANO	ANO
16628144	Střední pedagogická škola a Střední zdravotnická škola svaté Anežky České	NE	NE
71341064	Gymnázium Suverénního řádu maltézských rytířů ve Skutči		
68941811	Církevní konzervatoř Opava	ANO	ANO

IČ	název	otázka 1	otázka 2
60162961	Křesťanské gymnázium	ANO	NE
44065663	Katolické gymnázium Třebíč	NE	ANO
64329984	Cyrilometodějské gymnázium a střední odborná škola pedagogická Brno	NE	NE
45331227	Církevní střední odborná škola Spálené Poříčí		
666122	Biskupské gymnázium J. N. Neumanna a Církevní základní škola	NE	NE
48551694	Dvouletá katolická SŠ		
845388	Biskupské gymnázium v Ostravě		
189391	Střední odborná škola sociální - Evangelická akademie	ANO	NE
43379486	Biskupské gymnázium		
71341072	Biskupské gymnázium Bohuslava Balbína a Základní škola a mateřská škola Jana Pavla II. Hradec Králové	NE	ANO
46406735	Církevní gymnázium sv. Voršily	NE	NE
45247226	Evangelická akademie - VOŠ sociální práce a střední odborná škola	NE	ANO
27681866	Církevní střední zdravotnická škola s.r.o.	NE	NE
69780111	Lauderova mateřská škola, základní škola a gymnázium při Židovské obci v Praze	NE	NE
70806209	Mateřská škola, základní škola speciální a praktická škola Diakonie ČCE Rolnička Soběslav	NE	NE
48897094	SŠ gastronomická Adolpha Kolpinga		
71197541	Základní škola speciální a praktická škola Diakonie ČCE Čáslav	NE	NE
638714	Církevní střední zdravotnická škola Jana Pavla II.		

IČ	název	otázka 1	otázka 2
45768561	Střední odborná škola sociální svaté Zdislavy		
380661	Střední odborná škola sociální u Matky Boží Jihlava	NE	NE
60557095	Dvouletá katolická SŠ Brno		
68209371	Církevní základní škola speciální a Praktická škola Rváček		
N9999999	Evangelické gymnázium		